PROPHETICA,

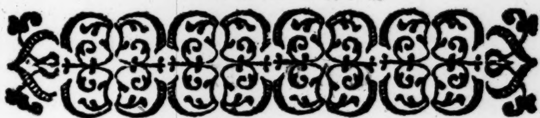
SIVE

DE SACRA ET
vnica ratione Concionandi

TRACTATVS.

Nehem. 8. v. 5. Stabat *autem Hezra le-* I
gis peritus in suggestu ligneo, quem
fecerat ad hanc rem, &c. v. 6. *Quum*
aperuit Hezra librum ante oculos to-
tius populi (nam superior toto populo
erat) & dum apertum habuit eum,
consistebant totius populus. v. 7. *Dein-*
de benedixit *Hezra Iehouæ Deo* II
maximo, cui respondens totus populus,
Amen, &c. v. 8. *Similiterq; Iesua &*
Bani, &c. v. 9. Legebant *enim li-* III
brum illum legem dei explanatè: &
exponendo sensum dabat *intelligen-* IV
tiam per scripturam ipsam.

Ex officina Johannis Le-
gatt, celeberrimæ Academiæ *Canta-*
brigiensis Typographi.
1 5 9 2.

DE PROPHETICA.

CAP. I.

ROPHETICA est doctrina sacra rectè Prophetiam exercendi.

Prophetia est publicus, & solennis Prophetæ sermo, ad cultum Dei & proximi salutem pertinens. 1. Cor. 14. 3. *Qui autem prophetat, hominibus loquitur ædificationem & exhortationem & consolationem.* Vers. 23. *Si omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis quispiam aut idiota, arguitur ab omnibus dijudicatur ἀνα-* [κρίνεται] *ab omnibus.* Rom. 1. 9. *Testis mihi Deus, cui servio* [λατρεύω] *spiritu meo in Evangelio filij ipsius.*

CAP. II.

DE PRADICATIONE verbi.

Rophetiæ duæ ſunt partes; Prædicatio verbi, & Conceptio precum. Nam Prophetæ, id eſt, Miniſtri verbi, duo tantùm in dicendo ſunt munera, prædicare verbum, & Deum populi nomine orare. Rom. 12. 6. *Habentes prophetiam prophetemus pro proportione fidei.* Gen. 20. 7. *Reſtitue uxorem illius viri: Propheta enim eſt, quumq; craverit pro te, vives.* Hac de cauſa Prophetiæ nomen etiam precibus tribuitur. 1. Chron. cap. 25. verſ. 1. *Filij Aſaphi, & Hemanis, & Ieduthunis, qui erant cantores,* prophetabant *citharis, & nablijs, & Cymbalis.* 1. Regum. cap. 18. verſ. 26. *Propheta Baalis invocabant eum à mane uſq; ad meridiem.* Verſ. 29. *Fuit, quum præteriiſſet meridies, ut* prophetarent *uſque dum offertur munus.* Et Propheta omnis partim vox Dei eſt, nimirum prædicando; partim vox populi,

li,

li, prædicando. Ierem. cap. 15. verſ. 19. *Et ſi eduxeris pretioſum à vili, tanquam os meum eris.* Nehem. cap. 8. verſ. 7. *Et benedixit Hezra Domino Deo magno, & reſponderunt omnis populus, Amen.*

Prædicatio verbi, eſt Prophetia Chriſti nomine, & vice habita, qua vocantur homines ad ſtatum gratiæ, & in eodem conſervantur. 2. Corinth. cap. 5. verſ. 19. *Poſuitq; in vobis ſermonem reconciliationis.* Verſ. 20. *Itaque nomine Chriſti legatione fungimur, & velut Deo vos precante per nos, oramus Chriſti nomine reconciliemini Deo.* 2. Theſſal. 2. 14. *Elegit vos ab initio ad ſalutem per ſanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati: quò vocavit nos per Evangelium noſtrum.* Rom. cap. 1. verſ. 16. *Evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem cuivis credenti.* Proverb. 29. 18. *Quùm non eſt viſio nudatur populus.* Rom. 10. 14.

CAP. III.

De verbo Dei.

Rædicationis objectum adæquatum est verbum Dei. Luc. 16. 29. *Habent Mosem & Prophetas: audiant eos.* Matth. 23. 2. *In Cathedra Mosis sedent Scribæ & Pharisæi*, id est, Mosis doctrinam quam profitentur, docent. *Omnia ergò quæ dixerint vobis ut servetis, servate & facite.*

Verbum Dei est sapientia Dei de veritate, quæ est secundum pietatem descendens supernè. Iam. 3. 17. *Quæ autem supernè est sapientia primùm quidem pura est, &c.* Titus 1. 1. *Paulus servus Dei &c. Secundum agnitionem veritatis, quæ est secundum pietatem.*

Verbi miranda est excellentia, quæ partim ejus natura, partim operatione cernitur.

Excellentia naturæ, est vel Perfectio vel Æternitas.

Perfectio est vel Sufficientia vel Puritas. Sufficientia est, qua verbum Dei ita completum est, ut nihil vel addi vel demi possit, quod

ad

ad finem ejus proprium pertineat. Psal.19.7. *Lex Domini perfecta convertens animam.* Revel.22.18, 19. Puritas est, quo integrum in se, fraudis & erroris expers manet. Psal.12. 6. *Eloquia Iehovæ eloquia pura sunt; argentum purgatum in catino lectissimo terræ, defæcatum septies.*

Excellentia operationis, qua vim habet discernendi spiritum hominis, & astringendi conscientiam. Hebr.4.12. *Vivus sermo Dei & efficax, & penetrancior quovis gladio ancipiti: ac pertingit usque ad divisionem animæ simul ac spiritus compagumq; & medullarum: & dijudicat cogitationes & conceptiones cordis.*

Verbum est in sacra Scriptura.

Scriptura est verbum Dei scriptum lingua Ecclesiæ conveniente, per homines immediatè vocatos, ut essent Amanuenses Spiritus sancti. 2.Pet.1.21. *Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed* [φερόμενοι] *acti à Spiritu sancto loquuti sunt, sancti Dei homines.*

Canonica dicitur, quia est tanquam Canon, id est, amussis vel perpendiculum architecti, cujus ope & invenienda primùm, tum deinde exploranda veritas. Gal.6.16. *Et quicunq;* [κανόνι τούτῳ] *secundum hanc regulam incedent.* Itaq; supremum & absolutum de ec-

clesiæ controversiis judicium huic deferendum est.

Scriptura est, aut Novum testamentum aut Vetus.

Vetus Testamentum, est prima pars Scripturæ, per Prophetas exaratum sermone Hebræo vel saltem Chaldæo, vetus illud operum fædus inprimis explicans. Luc. 16. 29. & 24. 27. *Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso scripta erant.*

Distinguitur libris, qui sunt vel historici, vel Dogmatici, vel Prophetici.

Historici sunt narrationes de rebus gestis ad doctrinam in libris aliis positam & illustrandam & confirmandam. 1. Corinth. cap. 10. vers. 10. *Hæc autem omnia* [τύποι] *typicè eveniebant ijs: scripta sunt verò ad nostri admonitionem.* Rom. cap. 15. vers. 4. *Nam quæ ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.*

Hi numero sunt quindecim.

I. Genesis historia est de creatione, lapsu, promissione, statuque Ecclesiæ privatis familiis conservatæ.

II. Exodus, historia de *I*sraëlitarum Ægyptiaca liberatione, exitu, legis promulgatione, Tabernaculo.

III. Leviti-

III. Leviticus, hiſtoria de Ceremoniali cultu.

IV. Liber Num. hiſtoria de militari profectione in terram Canaan.

V. Deuteronomium, commentarius eſt leges è prædictis libris & repetens & explicans.

V*I.* Liber *I*oſuæ, hiſtoria de introitu & poſſeſſione terræ Canaan ſub *I*oſua.

VII. Liber *I*udicum, hiſtoria de corrupto & calamitoſo ſtatu Eccleſiæ & Reipub. Iſraëliticæ à Ioſua ad Eli.

V*III.* Liber Ruth, hiſtoria de nuptiis & poſteritate Ruth.

X. Liber primus & ſecundus Samuelis, hiſtoria ſub Eli & Samuele ſacerdotibus, Saule & Davide regibus.

X*II.* Liber primus & ſecundus Regum, hiſtoria de rebus geſtis ſub regibus *I*ſraëlis & Iudæ.

X*I*V. Liber primus & ſecundus Chronicorum, hiſtoria methodica de initio, incremento & ruina gentis *I*ſraëliticæ ad lineam Chriſti explicandam.

X V. Liber Ezræ, hiſtoria de redditu è captivitate Babilonica, & reſtitutione civitatis incipienda.

XVI. Liber Nehemiæ, historia de perficienda restitutione civitatis.

XVII. Liber Hesteræ, historia de conservatione Ecclesiæ Iudaicæ in Persia per Hesteram.

XVIII. Liber Iobi, historia de tentationũ causis, deinde de conflictu ejus, postremò de felici exitu.

Libri dogmatici sunt, qui Theologiæ doctrinam præcipiunt.

Hi numero quatuor.

I. Liber Psalmorum, qui continet sacras odas omni & Ecclesiæ & populorum condicioni aptandas, similiterque cum gratia in corde psallendas. Coloss. 3. 16.

II. Liber Proverbiorum, est Christiana Ethice de pietate in Deum, & justitia in proximum.

III. Ecclesiastes, de vanitate rerum humanarum omnium, quatenus earum usus expers est timoris Dei.

IV, Canticum Canticorum, de mutua communione Christi cum Ecclesia sub allegoria sponsi & sponsæ.

Libri Prophetici sunt prædictiones, vel de judiciis Dei ob peccata populorum, vel de liberatione Ecclesiæ, Christi adventu perficiendæ.

His

His autem prædictionibus resipiscentiæ doctrinam immiscent, & resipiscentibus consolationes in Christo ferè semper adjiciunt.

His quoque mos est prolixas quas habebant conciones, κατ' ἐπιτομὴν proponere ad audientium memoriam & intelligentiam juvandam. Esa.8.1. *Edixit autem Iehova mihi, sume tibi volumen magnum, & scribe in eo stylo humano.* Habac.2.2. *Scribe visionem, & quidem perspicuè in istis tabulis, ut percurrat lecturus eam.*

Prophetiæ sunt vel Majores vel Minores.

Majores sunt, quæ prædicta omnia uberius præstant. ut prophetia Isaiæ, Ieremiæ, Ezechielis, Danielis.

Huc pertinent Lamentationes Ieremiæ, de miseria populi Iudaici circa tempora mortis Iosiæ.

Prophetiæ minores sunt, quæ prædicta omnia vel saltem eorum quædam strictius præstant; ut prophetia Oseæ, Ioëlis, Amosi, Obediæ, Ionæ, Micheæ, Nahumi, Habakuki, Zephaniæ, Haggæi, Zachariæ, Malachiæ.

Hæc de veteri Testamento.

Novum Testamentum est secunda pars Scripturæ græco sermone scriptum per Apostolos

stolos, vel saltem ab iis approbatum, novi fœderis doctrinam explicatè proponens. Ephes. 2. 20. *Superstructi super fundamentum Prophetarum & Apostolorum.*

Marci Evangelium approbavit Petrus; quo dictante scripsit Niceph. 2. cap. 45. Et Lucæ Evangelium Iohannes Evangelista. Leve est quod ab Eusebio refertur, eius authorem fuisse Paulum è locis duobus. 2. Timoth. cap. 2. vers. 8. Rom. cap. 2. vers. 16. Hîc enim non de certo libro, sed de toto ministerio loquitur; nam addit, *Pro quo laboro usq; ad vincula.*

Continet partim Historias, partim Epistolas. Historiæ sunt

I. Quatuor Evangelia; Matthæi, Marci, Lucæ, Iohannis; quæ sunt, historia de Christi in mundum exhibiti vita, gestis, doctrina, à conceptione usque ad ascensionem in cælum.

Quatuor autem sunt scriptores, auriti duo; alii etiam oculati duo; ut pleniorem de historiæ veritate fidem facerent.

Evangelistarum discrimen sic est. Matthæus doctrinas Christi explicat. Marcus historiæ brevitatem sectatur; neque tamen epitomen confecit Evangelii à Matthæo scripti, sicut Hieronymus putavit, quia ab initio tractandi ratione est dissimilis: in pro-

gressu

greſſu alium ordinem ſequitur, partim res uberius tractando; partim novas interſerendo. Lucas hiſtoriam plenam & certo ordine deſcriptam intendit. Iohannes in explicanda Chriſti Deitate & fructu, qui inde ad nos provenit, ferè totus eſt.

Hieronymus Evangeliſtas ab exordiis diſtinguit. Matthæum ſimilem dicit eſſe homini, quòd ab humanitate Chriſti orditur; Marcum leoni, quòd à prædicatione Iohannis, quæ fuit quaſi rugitus leonis; Lucam bovi, quòd à Zacharia ſacerdote ſacrificante; Iohannem aquilæ; quòd quaſi altè volans à Deitate Chriſti incipit.

II. Acta Apoſtolorum, de geſtis præcipuè Petri & Pauli hiſtoria deſcripta; ut extaret exemplar adminiſtrandi Eccleſiam. 2. Timoth. 3.10, 11.

III. Apocalypſis hiſtoria prophetica à temporibus Iohannis Apoſtoli, de ſtatu Eccleſiæ ad finem uſque mundi.

Epiſtolæ ſequuntur: primò Pauli tredecem.

I. Ad Romanos, de juſtificatione, ſanctificatione, & officiis vitæ Chriſtianæ.

II. Prima ad Corinth. de reformandis abuſibus eccleſiæ Corinthiacæ.

III. Secunda ad Corinth. inprimis de

tuendo

tuendo ſe, & Apoſtolatu ſuo contra adverſarios.

IIII. Ad Galatas de juſtificatione fidei ſine operibus legis.

V. Ad Coloſſ. VI. Ad Philip. VII. Ad Epheſ. VIII. 1ª ad Theſ. IX. 2ª ad Theſſ.	Confirmant eccleſias in doctrina & officiis vitæ Chriſtianæ.
X. 1ª ad Timoth. XI. 2ª ad Timoth.	Eccleſiam ritè ordinandi formam præſcribunt.

XII. Ad Titum de ordinanda Eccleſia Cretenſium.

XIII. Ad Philemonem, de recipiendo Oneſimo.

Ad Hebræos, de perſona & officiis Chriſti, deque fide bonis operibus fructificante.

Epiſtola Iacobi de operibus cum fide jungendis.

Epiſtola Petri prima & ſecunda de ſanctificatione & operibus novæ obedientiæ.

Epiſtola prima Iohannis, de ſignis communionis cum Deo.

Epiſtola ſecunda Iohannis, ad electam de perſeverantia in veritate.

Epiſtola tertia Iohannis, ad Gaium de hoſpitalitate & perſeverantia in bono.

Iudæ,

Iudæ, de constantia fidei contra pseudoprophetas.

Atque ita est Canonica Scriptura suis libris distincta.

Eam verò tantùm, aliam non item, verbum Dei esse, probationes sunt firmissimæ.

Probatio alia est ἐπιστημονικὴ, alia verò ἐνδεικτικὴ.

Επιστημονικὴ vnica tantùm est, nimirum internum testimonium spiritus sancti in Scripturis loquentis, intusque non dictantis modo, sed etiam efficacitèr persuadentis hos Scripturæ libros esse verbum Dei. *Isai.* 59.21. *Spiritus meus qui est in te & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo &c. ex hoc tempore usque in seculum.*

Modus suadendi sic est. Electi habentes spiritum Dei, primò decernunt vocem Christi in scripturis loquentis: Deinde quam decernunt, probant; quam probant, ei quoque fidunt. Postremò, credentes quasi sigillo spiritus obsignantur. Ephes. 1.13. *In quo etiam postquam credidistis, obsignati estis Spiritu illo promissionis sancti.*

Ecclesia verò de Canone testari potest, suadere non potest. Nam ita vox Ecclesiæ esset firmior Dei voce; & tota salutis ratio ab hominibus penderet quo quid miseriùs dici posset.

possiet.

Probatio ἐνδεικτικὴ est, quæ non demonstrat vel suadet, sed tantùm testatur, & certis indiciis approbat verum Canonem. Hæc multiplex est.

I. Perpetuus Ecclesiæ consensus; Veteris Iudaicæ. Rom. 3. 2. *Primarium illud est quòd illis credita sunt eloquia Dei.* Novæ; I. A Christo & Apostolis, qui ex iis libris citarunt testimonia. II. A Patribus. Origine, ut testatur Eusebius lib. 6. 18. & 23. Melitone, ut idem testatur lib. 4. Athanasio, Cyrillo, sermone quarto, Cypriano sive potiùs Ruffino in expositione Symboli, Hilario in præfatione in primum Psalmum, Hieronymo in Prologo Galeato, & in præfatione in libros Salomonis, Epiphanio in libro de ponderibus & mensuris, Damasceno libro de fide 4. Cap. 18. Gregorio Morall. in Iob. lib. 9. cap. 27. III. Conciliis; Niceno, & Laodiceno. Can. 59.

His quoque adstipulantur Hugo de S° victore de Sacram. lib. 1. cap. 7. N. Lyra, prologo in libros Apocryphos, Hugo Cardinalis in prologo in Iosuam.

II. Gentium ex parte consensus, & inimicorum eadem asserentium, quæ in sacris libris traduntur. De creatione, Homerus & Plato

Plato in Timæo. De Christo, *I*oseph. libro 20. Antiquit. cap. *6*. & 8. Et lib. 5. de bello Iudaico cap. 8. Et lib. *6*. cap. 25. 27. 28. 47. De redemptore mundi exhibendo novissimis temporibus Sybillæ, ut testatur Lactantius lib. 4. cap. *6*. Et Cic. lib. 2. De divinat. & Virgil. Ecloga. 4. De miraculis Christi, *S*uetonius in Nerone: & Tacitus lib. 5. & 20. De stella magorum, Plin. lib. 2. cap. 25. De infanticidio, Macrob. in Saturnal. De morte Herodis Agrippæ, Ioseph. lib. 1*9*. Antiquit. cap. 7. De diluvio, Berosus in fragmentis quæ extant. *I*oseph. Antiq. libro 1. cap. 3. & Poetæ. De turre Babilonica Eupolemus, ut testatur Eusebius. q. de Preparatione Evangelica. De Columba quam emisit Noë, Plutarchus libr. quod bruta sunt rationalia. De Iaphet filio Noë Poëtæ multa fabulantur. De sacrificio Abrahami, Alexander Polihist. De miraculis Mosis, Plinius, licet impiè magum appellat.

III. Antiquitas; quippe narrationem continet rerum gestarum ab initio mundi. Historiæ verò humanæ omnis, vel antiquissimæ, scriptor non est ullus ante Ezram & Nehemiam, qui fuerunt circa annum mundi, 3500.

*I*V. Divi-

*I*V. Divinationum eventus certissimi, vt sunt hi; De vocatione Gentium; de Antichristo; de Iudæorum defectione &c. V. Materies; vnus verus Deus; verus Dei cultus; Deus Salvator. V*I*. Consensus omnium partium Scripturæ. V*II*. Miraculosa conservatio Scripturarum in Ecclesiæ periculis & communi apostasia. V*III*. Operatio; nam convertit homines, & penitùs opposita rationi & affectibus hominum, eos tamen sibi conciliat. *I*X. Maiestatis plena in simplicitate verborum. X. Scriptores sacri produnt vitia sua; & Moses seipsum laudat, mitissimum omnium dicendo; quòd arguit actos fuisse à spiritu sancto. Et Christus Evangelio descriptus se filium Dei apertissimè dicit, & vnum cum Deo Patre, & omnem Dei gloriam sibi vendicat. Quòd nisi verum rectumque fuisset, iram Dei cum Adamo & cum Herode sensisset, qui Dei similes esse voluerunt. At contra Deus ipsius necem vltus est, & in Herodem, & *I*udæos, & Pilatum, & *I*mperatores, qui Ecclesiam persequuti sunt.

CAP.

FIDELIBVS MINISTRIS euangelij & omnibus THEOLOGIÆ STVDIOSIS,

S. D.

GRavis est & arduus, si quis alius ex omni Theologia locus is, qui est de formandis Concionibus. Quippe materies ei ad explicandum destinata, Prophetia est: eximium verè donum, si vel dignitate metiamur eam, vel vsu. Dignitas ex eo constabit, quòd velut Domina, quadrigis vecta fertur sublimiùs; vbi cætera & linguarũ & artium dona, huic è lõgo interuallo ancillentur. Dignitati quoq; duplex respondet vsus: vnus, quòd Ecclesiam colligat & numerum electorum compleat: alter, quòd lupos arceat

à caulis Domini. Hac enim verè est illa Flexamina, qua mentes hominum repugnantes, ex impia & immani vita ad Christianam fidem & resipiscentiam mitigantur. Hac etiam illa est machina qua vt veteres concussit hæreses, ita etiam paucis iam elapsis annis Antichristi illius neruos exercuit. Vnde si quæratur, quod donum excellat vnum ex omnibus, Prophetiæ certè palma danda est. Quanto verò quæq; res illustrior est, tanto diligentius excolenda præceptorum varietate & copia. Idcirco, quùm animaduerterem hunc locum à multis tractari sic, vt si reliquæ artes sua repeterent, nudus ille & inops maneret; replicui Theologorum libros, & regulis inde collectis eam substraui, quam vtiliorem iudicaui methodum: vt ad vsum meliores possent esse & ad memoriam aptiores. Emitto etiam in lucem eas, vt si quid recti attulerint, probentur: si vitiosi quid, vapulent, & de erratis pœnas vel vngue vel asterisco luant. Et quisquis has dignaris legere, vbi certus es de ista, quam tracto, concionandi via, perge mecum: vbi hæres in biuio, quære mecum: vbi deflexus tuos videris, redito ad me: vbi meos, reuocato me. Quod enim mihi iam placet, ne placebit quidem, si pijs & moderatis hominibus non placeat. Sed si conatum nostrum quisquam, vtcunq; per exilem arroserit, id vnum agi tantùm sciat, vt prosim Ecclesiæ dei:

factiq;

factiq; mei conſcientiam eſſe euerriculum calumniarum omnium. Deo iam vos commendo: Propheticam hanc, & vobis & Deo. Anno ſalutis CIↃ. CI. XCII. Maij 1°.

Gulielmus Perkinſus.

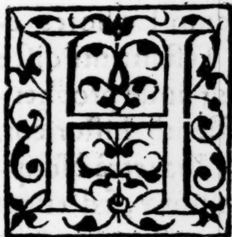
Errata corrigenda ope Regiſtri.

E. 1. b. linea 2. *propbanatum eſt*, ſed *cæptum eſt*. & l. 3. dele *procedit* & pone *ſequitur*. E.6.b.l.10. *compuncti*. F.1.a l.8.dele periodum.F.2.b.l.13. dele *in*. G.4.a.l. 12. *accendat*.

Cætera quæ occurrunt, errata; quia ſenſum non corrumpunt, aliis corrigenda relinquimus.

CAP. IIII.

DE INTERPRETA-*tione Scripturarum.*

HActenus de objecto prædicationis. Ejus partes ſunt duæ, apparatus concionis & promulgatio. Matth. 13.52. *Ipſe verò dixit eis, propterea omnis Scriba edoctus in regno cælorum ſimilis eſt cuipiam patrifamiliàs, qui profert è theſauro ſuo vetera & nova.*

*I*n apparatu privatum ſtudium diligentèr adhibendum eſt. 1. Tim. 4. 13. *Interim dum venio, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.* 1. Pet. 1. 10. *De qua ſalute inquiſierunt, & quam ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de ventura in vos gratia prophetarunt.* Dan. 9. 2. *Anno primo regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum &c.*

De Theologico ſtudio conſilium tale eſto. I. Corpus Theologiæ definitionibus, diviſionibus, & proprietatum explicationibus deſcriptum, & mente & memoria diligentèr imprimito. *II.* Poſteà accede ad legendas

Scripturas hoc ordine; adhibita Grammatica, & Rhetorica, & Logica Analysi, & reliquarum artium subsidio, primùm lege epistolam Pauli ad Romanos, deinde Evangelium Iohannis: (vtpote quæ claves sunt novi Testamenti) & tum demùm reliqui novi Testamenti libri inter legendum faciliores erunt. His peractis, veteris Testamenti disce primùm libros dogmaticos; inde propheticos, inprimis Isaiam; postremò historicos, inprimis Genesim. III. Præterea è scriptis orthodoxis, non solùm novæ, sed etiam antiquioris Ecclesiæ auxilium accersendum est. Ratio. Satanas vt Ecclesiæ instaurationem nostro seculo cœptam impediret, veteres hæreticos ab inferis excitavit. Antitrinitarij enim Arrii & Sabellii dogma interpolarunt. Anabaptistæ, Essæorum, Catharorum, Euthusiastarum, & Donatistarum sectas renovant. Swenckfeldiani Eutychianorum, Euthusiastarum &c. Menon Ebionis: Papistæ Pharisæorum, Encratitarum, Tatianorum, Pelagianorum: Libertini Gnosticorum, Carpocratianorum: Servetus, Samosateni, Arrii, Eutychis, Marcionis, Apollinaris. Postremò, Scismatici qui rescindunt se ab Evangelicis ecclesiis, Pupiani apud Cyprianū, Au[illegible]ianorum, Donatistarum opiniones, facta,

&

& mores recipiunt. Ergò similiter damnationes hæresiũ istarũ non tam novæ quærendæ, quam veteres illæ è Conciliis & Patribus in vsum nostrum repetẽdę, proq; ratis habendæ. V Inter studendum, necessaria quæ occurrũt, & observatione digniora sunt, adversariis recondẽda, vt in promptu semper habeas & vetera & nova. VI. Ante hæc omnia ardenter orandus est Deus, vt his mediis benedicat, & nobis cæcutientibus sensum scripturarũ aperiat. Psal. 119.18. *Retege oculos meos vt intuear mirabilia ex lege tua?* Apoc. 3.18. *Suadeo vt emas tibi aurum &c. & collyrio inungas oculos tuos vt videas.*

Apparatus duæ sunt partes. Interpretatio, & Ὀρθοτομία.

Interpretatio est ἐπίλυσις vocũ sententiarũq; scripturę, vt vnus integer & genuinus sensus appareat.

Ecclesia Romana quatuor sensus scripturarũ ponit, litteralem, allegoricum, tropologicum, anagogicum; vt in hoc ejus exemplo. *Melchisedech panẽ & vinum obtulit.* Litteralis sensus est, quòd rex Salem milites Abrahę de via fessos cibis allatis refecerit. Allegoricus, Sacrificũ in missa offerre Christum. Tropologicus, idcircò erogandum aliquid pauperibus. Anagogicus, similiter Christum in cælo, fidelibus panem vitę futurum. Verùm qui hoc dixerint, penitùs falluntur.

Vnicus omninò ſenſus idemque litteralis eſt. Allegoria tantùm eſt modus quidam eundem ſenſum enunciandi; Anagoge & Tropologia ſunt modi ſenſum applicandi.

Summus interpres Scripturæ eſt Spiritus ſanctus. 2. Pet. 1. 20. *Si illud primùm noveritis, nullam prophetiam Scripturæ* [ἰδίας ἐπιλύσεως] *eſſe propriæ explicationis.* &, qui condit legem, legis optimus & ſupremus interpres eſt.

Summum & abſolutum medium interpretationis eſt ipſa Scriptura. Nehem. 8.9. *Legebant enim librum illum legem Dei explanatè: & exponendo ſenſum, dabant intelligentiam per Scripturam ipſam* [*vaijabhinu bammikra.*]

Scripturæ ſubordinata media ſunt tria; Analogia fidei, Circumſtantiæ dati loci, & Collatio locorum.

Analogia fidei eſt quædam epitome ſcripturarum ex apertiſſimis locis collecta. Ejus partes duæ; Prima de fide, quam tractat ſymbolum Apoſtolicum. Altera de charitate, quam explicat Decalogus. 2.Tim.1. *Exemplar* [ὑποτύπωσιν] *teneto ſacrorum ſermonum, quos à me audiſti, cum fide & charitate quæ eſt in Chriſto Ieſu.*

Circumſtantiæ dati loci hæ ſunt; Quis? Cui? Qua occaſione? Quo tempore? Quo

loco?

loco? Quo fine? Quid antecedit? Quid sequitur?

Collatio locorum est, qua loci tanquam paralleli juxta se ponuntur, ut sensus eorum clariùs elucescat. Act. 9. 22. *Saulus autem magis invalescebat, & confundebat Iudaeos qui habitabant* Damasci, [συμβιβάζων] *collatis testimonijs (id est, collatis Scripturae locis, sicut artifices aliquid compacturi solent singulas partes aptare inter se, ut aliae alijs adamussim quadrent) demonstrans eum esse Christum.*

Collatio duplex. Prima est dati loci cum seipso alibi in sacris libris citato & repetito. ut, Isa. 6. 10. *Fac ut pinguescat cor populi huius, & aures eius fac ingravescant, oculiq; eius fac conniveant: ne videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & sanitas obveniat ei.* Hunc locum sexies repetitum habes in novo Testamento. Matth. 13. 14. Mar. 4. 12. Luc. 8. 10. Ioh. 12. 40. Rom. 11. 8. Act. 28. 27.

Loci repetiti frequentes mutationes habent varijs de causis; Suntq;.

I. Exego-

Exegoticæ, expoſitionis gratia.

Pſal. 78.	Matth. 13.
2 *Aperiam per parabolam os meum, eructabo occulta* inde ab antiquitate.	35 *Aperiam per parabolas os meum, eructabo occulta* à jactis mundi fundamentis.
Pſal. 78.	Ioh. 6.
24 Frumentum cæli dedit illis.	31 Panem de cælo *dedit eis vt veſcerentur.*
Iſa. 28.	Rom. 9.
16 *Ecce pono in Sione lapidem* probationis, *angularem, pretioſum, fundatione fūdatiſſima. Qui credit non* feſtinabit.	33 *Ecce pono in Sion lapidem* offendiculi, *& petram offenſionis: & quiſquis credit in eum non* pudefiet.
Pſal. 110.	1. Cor. 15.
1 Sede ad dextrā meam *donec poſuero*	25 *Oportet enim* Chriſtum regnare,

vſq;

inimicos tuos in scabellum pedum tuorum.

usq; dum posuerit omnes inimicos eius sub pedibus eius.

Psal. 116.

10 *Credidi*, quia *loquutus sum.*

2. Cor. 4.

13 *Credidi*, ideò *loquutus sum.*

Gen. 13.

15 *Totam hanc regionem quam vides, tibi dabo, &* semini tuo *usq; in seculum.*

Gal. 3.

16 *Abrahæ verò dictæ sunt promissiones & semini eius: non dicit & seminibus, vt de multis, sed vt de vno, &* semini tuo qui est Christus.

II. Diacriticæ, vt loci, & tempora, & personæ invicem distinguantur.

Mich. 5.

1 Tu *autem* Bethleem Ephratæ minima existens *in ducibus Iudæ; ex te mihi exibit*

Matth. 6.

6 Tu *autem* Bethleem Iudæ, nequaquam minima *es in ducibus Iudæ: ex te enim exibit ductor,*

 qui

qui ſit dominator in Iſraële.	*qui paſcet populum illum meum Iſraëlem.*

III. Circumſcriptivæ, quæ ſenſum & ſententiam loci verè reſtringunt, prout fuit mens Spiritus ſancti.

Deut. 6.	Matth. 4.
13 *Iehovam Deum tuum revereberis, & ipſi ſervies.*	10 *Dominum deum tuum adorabis, & ei* ſoli *ſervies.*

Iſa. 29.	Matth. 15.
13 *Appropinquat populus iſte ore ſuo, & labijs ſuis honorat me: cor autem ſuum procul amovet à me: eſtq́ reverentia eorum erga me præcepto hominum.*	8 *Quùm appropinquat mihi populus iſte, ore & labijs me honorat, cor autem eorum procul à me amovet.* 9 Fruſtrà *me colunt docentes doctrinas mãdata hominum.*

Gen. 2.	Matth. 19.
24 *Propterea relinquet vir patrem ſuum & matrem ſuam,*	5 *Et dixiſſe, propterea relinquet homo patrem & matrem, & agglutina-*

& adhærebit vxori suæ, eruntq; in vnam carnem.

agglutinabitur vxori suæ,& qui duo fuerant *in vnam carnem futuri sunt.*

Isa. 39.

20 *Veniet S*ioni *vindex,& revertentibus à defectione è Iacobo.*

Rom. 11.

26 *Veniet* ex *S*ione *liberator ille, & avertet impietates à* Iacobo.

IIII. Applicatoriæ, quibus accommodatur typus ad veritatem; generale ad certam speciem, vel contrà.

Ionæ. 1.

7 *Paraverat autem* Iehova *piscem magnum, qui absorberet* Ionam*, fuitq;* Ion*as in visceribus illius piscis tribus diebus & tribus noctibus.*

Matth. 12.

39 *Natio mala & adulterina signum requirit, sed signum non dabitur ei, nisi signum ipsum* Iona *propheta.*

40 *Sicut enim fuit* Ion*as in ventre cœti tres dies & tres noctes:* ita erit filius hominis.

Luc.

Isai. 61.

1 *Spiritus domini Iehova est super me: propterea vnxit me Iehova ad evangelizandum pauperibus, misit me ad obligandum eos qui fracti sunt animo, ad proclamandam captivis libertatem & vinctis aperturam ergastuli.*

2 *Ad proclamandum annum acceptum Iehovæ.*

Luc. 4.

18 *Spiritus Domini super me est: propterea vnxit me ad evangelizandum pauperibus, misit me ad sanandum eos qui sunt contriti corde, prædicandum captivis dimissionem &c.*

21 Hodiè impleta est hæc Scriptura vobis audientibus.

Psal. 69.

22 *Dederunt pro alimento mei amarorem, & in siti mea bibendum dederunt mihi acetum.*

Ioh. 19.

28 *Ut perficeretur scriptura, dixit, sitio.*

29 *Vas igitur illic erat posito aceto plenum. Illi verò impleverunt spongiam aceto, & hyssopo circumpositam admoverunt ori eius.*

Exod. 12.	Ioh. 19.
46 *Os ne confringatis ex eo.*	36 *Facta sunt enim hæc, vt Scriptura impleretur, non confringetur os ipsius.*

Psal. 69.	Act. 1.
26 *Sint commorationes eorum desolatæ, in tentorijs eorum non sit qui habitet.*	20 *Scriptum est enim in libro Psalmorum, fiet commoratio eius deserta, & non sit qui habitet in ea.*

V. Brevitatis gratia quædam omittuntur : vel quia rei præsenti non conveniunt.

Zach. 9.	Matth. 21.
9 *Exsulta valdè filia Sionis, clange filia Hierusalem; ecce rex tuus venit tibi,* justus & salute præditus, *pauper & insidens asino & pullo filio asinarum.*	8 *Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus & insidens asino ac pullo filio subiugis asinæ.*

Secunda

Secunda collatio eſt dati loci cum aliis: ijq́; rurſus vel Similares, vel Diſſimilares.

Similares ſunt, qui certis modis inter ſe congrui ſunt. Congruunt autem loci vel phraſi vel ſententia.

Loci quoad phraſim congrui tales ſunt.

Gen. 28.

12 *Eoq́; ſomniante ecce ſcalam conſtitutam in terra, cuius ſummitas pertingebat ad cœlum, & ecce* angelos Dei aſcendentes & deſcendentes *per eam.*

Ioh. 1.

51 *Præterea dixit ei, Amen, amen dico vobis, deinceps videbitis cœlum apertum, &* angelos Dei aſcendentes & deſcendentes *ſuper filium hominis.*

Gen. 3.

15 *Inimiciam pono inter te & mulierem hanc, ſimiliterq́; inter ſemen tuum & ſemen huius: hoc conteret tibi caput; tu autem conteres huic calcaneum.*

Rom. 16.

15 *Porrò Deus pacis Princeps conteret Satanam ſub pedes veſtros.*

Gen. 8.

20 *Posteà exstruxit Noah altare* Iehovæ; *& accipiens ex omnibus mundis &c. obtulit holocausta Iehovæ.*

21 *Qumq;* odoratus esset Iehova odorem quietis,*dixit.*

Ephes. 5.

1 *Sicut & Christus dilexit nos,& tradidit seipsum pro nobis oblationem & victimam Deo,* in odorem fragrantiæ.

His exquirendis optimè inserviunt concordantiæ Græcæ & Hebraicæ.

Loci sensu congruisunt, quorum eadem est sententia. Hîc excellit collatio loci generalis cum exemplo speciali in eodem genere. vt,

Proverb.28.

13 *Qui tegit defectiones suas non prosperabitur; qui verò fatetur & derelinquit, afficietur misericordia.*

Psal. 32.

3. *Quùm silerem inveterascebant ossa mea,&c.*

4 *Peccatum meum notum tibi faciebam, & iniquitatem meam non tegebam: dixi,&c. & tu sustulisti iniquitatem peccati mei.*

1. Pet.

2. Sam. 15.

25 *Edixit Rex Zadoko, reduc arcam Domini in civitatem: si invenero gratiam in oculis* Iehov*æ vtiq; reducet me, & faciet vt revisam se & habitaculum suum.*

26 *Quòd si ita dixerit, cum delector te; ecce me, faciat mihi prout bonum videtur in oculis suis.*

1. Pet. 5.

6 *Submittite igitur vos ipsos potenti manui Dei, vt vos in tempore extollat.*

Locos in hoc genere plurimos in communibus locis Marlorati diligenter conquisitos in promptu habebis.

Hactenus de locis Similaribus. Dissimulares sunt qui vel phrasi vel sententia in speciem non congruunt; vt.

Rom. 3.

28 *Colligimus igitur, fide iustificari hominem absq; operibus legis.*

Iam. 2.

24 *Videtis igitur ex operibus iustificari hominem & non ex fide tantùm.*

1. Reg.

1. Reg. 9.

28 *Qui profecti Ophirum acceperunt inde quadringenta viginti talenta, quæ attulerunt ad regem Salomonem.*

2. Chron. 8.

30 *Qui abeuntes cum servis suis Ophyrum acceperunt inde quadraginta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ea ad regem Salomonem.*

Act. 7.

14 *Missis autem nuntijs* Ioseph *accersivit patrem suum Iacob, omnemq́ue cognationem suam capitum* septuaginta quinq;.

Gen. 46.

27 *Omnes animæ familiæ Iacobi quæ venit in Ægyptum sunt* septuaginta.

Act. 7.

16 *Et translati sunt in Sichem, & positi in monumento quod emerat Abraham pretio argenti à filijs Emmor patris Sichem.*

Gen. 48.

22 *Ego [nimirum* Iacob*] do tibi partem vnam supra fratres tuos, quam cepi è manu Emmoræi gladio meo & arcu meo.*

Zach.

Zachar. 4.

13 *Itaque accipiens triginta illos argenteos concjeci eam pecuniam à domo Iehovæ ad figulum.*

Matth. 27.

9 *Tum impletum est quod dictum erat* per *Ieremiam Prophetam, dicentem, & acceperunt triginta siclos argenteos &c.*

CAP. II.

DE MODIS *IN-terpretandi.*

ODI interpretationis sunt prout fuerint loci Scripturæ quj sunt tractandi.

Loci sunt Analogi vel Cryptici.

Analogi sunt, qui apertum prima specie sensum habent analogiæ fidei congruum. De his Canon talis esto.

Si nativa significatio verborum dati loci, congruit cum

cum circumſtantijs ejuſdem loci, genuinus loci ſenſus eſt.

Act. 10.43. *Huic etiam omnes Prophetæ teſtimonium dant, remiſſionem peccatorum accepturum per nomen eius, quemvis qui crediderit in eum.* Apertiſſima eſt ſignificatio verborum, Ieſum Chriſtum dare juſtitiam & æternam vitam credentibus in eum. Hanc autem, quia Analogiæ fidei & Scripturis ſacris vbiq; conſentaneam eſſe videmus, nulla cunctatione adhibita ſtatim agnoſcimus. Sciendum autem eſt, omne dogma fidei & morum ad ſalutem neceſſarium in Scripturis clariſſimè tradi.

Loci Cryptici hic Canon eſto.

Si nativa ſignificatio verborum, vel cum analogia fidei, vel cũ apertiſſimis ſcripturæ locis in ſpeciem pugnet: tum dati loci datus alter ſen-

ſus cum locis oppoſitis, cum ſimilaribus, cum circumſtantijs & verbis loci, cum natura rei qua de agitur congruus, genuinus eſt.

Exemplum.

1. Cor. 11. 24. Hoc meum eſt corpus, quod pro vobis frangitur.

Datus ſenſus.

Hic panis eſt revera & propriè corpus Chriſti; nimirum per converſionem: vel, corpus Chriſti eſt in, ſub, cum pane.

Incongruentia dati ſenſus.

Τὸ ῥητὸν hoc loco ſervatum pugnat cum articulo fidei, *Aſcendit in cælum*, & cum natura Sacramenti quod Μνημόσυνον eſſe debet, corporis Chriſti abſentis. Ergò novus ſenſus quærendus eſt.

Novus

Novus sensus.

Hîc panis est Symbolum corporis mei: per Metonymiam subjecti pro adiuncto.

Novi sensus congruentia.

I. *Cum Analogia fidei.*

1 Verè *ascendit in cælum*, hoc est, sublatus à terra in cælum localitèr & visibilitèr. Corpus; ergò non ore in cæna percipiendum, sed fide in cælo.

2 *Natus è virgine Maria &c.* Ergò verum & naturale corpus habuit, longum, latum, altũ, alicubi situm & loco circumscriptũ; vnde constat panem in cæna non propriè ipsũ corpus, sed eius tantùm symbolum esse posse.

II. *Cum circumstantijs dati loci.*

1 *Accepit, fregit.* Hîc non est verisimile Christum inter discipulos sedentem, suis manibus proprium corpus accepisse & fregisse. Ergò panis tantùm signum & sigillum est.

2 *Traditum pro vobis.* Panis nullo modo dici potest traditus esse pro nobis, sed Christi corpus; ergo panis secundum τὸ ῥητὸν non est corpus, sed symbolicè.

3 *Poculum est novum Testamentum*, non propriè, sed per Metonymiam: ergò nihil impedit, quin similitèr Metonymia sit in his verbis, Hoc est corpus meum.

4 Christus ipse panem comedit, non tamen corpus suum.

5 *Hoc facite in mei recordationem*: ergo Christus non corporalitèr ori præsens, sed spiritualiter fidei cordis adest.

6 *Donec veniat*. Ergo Christus absens corpore.

7 Christus non dixit, sub specie panis, vel in pane; sed hoc, id est, panis est corpus meum.

III. *Cum natura Sacramenti*: quia ponit analogiam inter signum & rem significatam; quæ nulla esse debet, si panis est propriè corpus.

IIII. Cum locis similibus.

Gen. 17. 10. *Hoc est fœdus meum inter me & vos, &c. Circumcidetis igitur carnem preputij vestri, vt sit signum fœderis inter me & vos.*

1. Cor. 10. 4. *Bibebant ex sequenti Spirituali petra: Petra verò erat Christus.*

Rom. 9. 11. *Et signum accepit circumcisionis, quod obsignaret iustitiam fidei.*

Exod. 12. 11. *Agnus est pesach* 1. *transitus. vers.* 13. *Agnus est signum transitus.*

Act. 22. *Baptismus ablutio peccatorum.*

Ioh. 6. 35. *Dixit autem ijs Iesus, Ego sum panis ille vitæ, qui venit ad me nequaquam esuriet: & qui credit in me non sitiet unquam.*

1. Cor.

1.Cor.10.16. P*oculum benedictionis cui benedicimus, nonnè Communio sanguinis Christi est? Panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi est?* 1 *Signum Communionis.*

V. Congruit cum præceptis Logicæ. Nam disperatum de disperato non dicitur, nisi per tropologiam.

VI. Convenit cum recepta consuetudine loquendi. Sic ponimus fasces pro imperio; sceptrum pro regno; togam pro pace; lauream pro triumpho, vt apud Tullium.

Cedent arma togæ, concedat laurea linguæ.

Ergo hic alter sensus genuinus est.

Ex isto fœcundo Canone multa nascuntur consectaria intelligendis Scripturis necessaria.

I.

Ellipsis cujusque supplementum analogiæ fidei, circumstantiis loci eiusque verbis congruum, dato loco congruum est.

Exemplum esto. Ephes.3. vers.1. Huius rei gratia: Ego Paulus captivus ille Iesu Christi pro vobis Gentibus. Oratio est elliptica.

 Ergo

Ergò explenda est constructio; & detur supplementum. [*Legatione fungar*] *pro vobis gentibus*. Non convenit, quia Paulus non pro gentibus, sed pro Christo legatione fungebatur. Detur aliud. [*Gloriatus sum*] *pro vobis Gentibus*. Verùm hoc paulò audaciùs videatur, neque simile quid alibi in Scripturis occurrit. Ergò commodè suppleatur oratio hoc modo. *Huius rei gratia ego Paulus* [*sum*] *captivus ille Iesu Christi pro vobis gentibus*.

Idem de cæteris dicendum.

Oratio elliptica.	Supplementum.
Isa. 1.	
13 *Non possum iniquitatem.*	*Non possum* [ferre] *iniquitatem.*
Luc. 13.	
9 *Etsi quidem tulerit fructum : sin minùs in futurum excindes eam.*	*Etsi quidem tulerit fructum*, [dimittes :] *sin minùs in futurum excindes eam.*
Exod. 4.	
25 *Sed accipiens Zippora acutum, amputavit præputium filij sui.*	*Sed accipiens Zippora* [cultrum] *acutum, amputavit &c.*

2 Sam.

2. Sam. 21.

16 Isbi Bened, qui è natis cuiusdam gigantis, cuius mucronis pondus trecentorum cyclorum pondus, ex chalybe, & accinctus novo.	Isbi Benod, qui [erat] è natis cuiusdam gigantis, cuius mucronis pondus [erat] trecentorum cyclorũ pondus, ex chalybe [eratq;] accinctus novo [gladio.]

1. Cor. 9.

15 Porrò quisquis certat in omnibus est continens. Illi quidem igitur vt perituram coronam accipiant; nos autem vt incorruptam	Illi quidem igitur, vt perituram coronam accipiant [sunt continentes], nos vt incorruptam.

Exod. 19.

4 Vos vidistis quomodo portaverim vos super alas aquilarũ	Portaverim vos [quasi] super alas aquilarum.

II.

Si dati loci datus alter sensus, habet mutationem nominis pro nomine, loci verba tropum continent.

Hinc de tropis sacris cautiones multæ ortũtur.

1 Anthropopathia est sacra metaphora, quæ de homine dicta propriè Deo per similitudinem

litudinem tribuuntur. Hinc anima Dei pro vita vel essentia. *Ierem.*5.29. *An de gente huiusmodi vltionem non sumeret anima mea?* Caput de principe. 1. *Cor.* 11.3. *Deus caput Christi.* Facies pro favore vel ira. *Psal.*30.8. *Te abscondente faciem tuam fui conturbatus.* & 34. 17. *Irata facies Iehovæ ad facientes malum.* Oculi pro favore & providentia. *Psal.*34.16. *Oculi Iehovæ ad iustos.* Pupilla pro re charissima. *Zach.*2.8. *Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei.* Aures, pro acceptatione precum. Nares pro indignatione: manus pro potentia & protectione: brachium pro robore & fortitudine: dextra pro imperio & potestate: digitus pro virtute: pes pro imperio & robore. *Psal.*110.3. Odoratus pro rei acceptatione. *Gen.*8.21. *Odoratus est odorem quietis.* Pænitentia, pro rerum & actionum mutatione à Deo facta.

2 Metonymia Sacramentalis est, qua nomē adiuncti simul & causæ adjuvantis ponitur pro re sacramenti; vel symbolum pro re significata, & contra. *Gen.*2.17. *Arbor vitæ, arbor scientiæ boni & mali.* i. arbor quæ signum est horum. *Gen.*17.10, 11. *Circumcisio & fœdus dicitur & signum fœderis.* *Gen.* 22. 14. Vocavit Abraham nomen loci illius *deus providebit.* i. Signum quod Iehova providebit.

bit. *Gen.* 28.22. Strues lapidum dicitur *Domus Dei. Exod.* 12. Agnus paſcalis eſt *peſach, tranſitus. Exod.* 17.15. Altare eſt *Iehova vexillum meum. Ezech.* 48. Hieroſolyma eſt *Iehova illic.* Levit. 16. Sacerdos expiator. Ioh. 1. Chriſtus agnus. Ecce *agnus ille qui tollit peccata mundi.* Agnus paſcalis eſt Chriſtus. 2. Cor. 5. Paſca noſtrum immolatus eſt Ieſus Chriſtus. Et ibidem Chriſtiani ſunt *azimi.* Rom. 3.25. Chriſtus eſt ἱλαςήριον i. propitiatorium, ſive arcæ fœderis operculum. 1. Cor. 10. Chriſtiani ſunt *vnus panis.* Et petra eſt Chriſtus. Tit. 3. Baptiſmus eſt *lavacrum* regenerationis. 1. Cor. 11. Calix eſt *novum Teſtamentum.* & panis eſt corpus Chriſti.

3. Κοινονία ἰδιωμάτων eſt Synechdoche, qua propter perſonalem vnionem id de integra perſona Chriſti prædicatur, quod alteri naturæ propriè convenit. Act. 20.28. *Ad paſcendam eccleſiam Dei, quam proprio illo ſanguine acquiſivit.* Ioh. 3.13. *Nullus enim aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit è cælo filius, qui eſt in cælo.* 1. Cor. 2.8. *Nam ſi cognouiſſent, nequaquam Dominum gloria crucifixiſſent.* Ioh. 8.58. *Amen, amen dico vobis, priuſquam Abraham fieret, ego ſum.* Luc. 2.52. *Ieſus autem proficiebat ſapientia & ſtatura & gratia apud Deum & homines.*

Hæc

Hæc communicatio idiomatum locum habet tantùm in concreto non abstracto. Concretum est nomen integræ personæ; vt Deus,homo,Christus,&c. Abstractum est nomen alterius naturæ seperatim consideratæ; vt Deitas,Humanitas,&c.

4 Dicta de Deo quæ speciem mali præ se ferunt, per operantem permissionem intelligenda. Nehem.9.37. *Nam proventum suum effert regibus* quos præposuisti *nobis* propter peccata nostra:*etiam in corpora nostra dominãtur,& in iumenta nostra pro voluntate sua, adeò vt in angustia magna simus.* Isa.19.14. *Iehova* miscente *in medio eius* spiritũ perversitatum; *facient vt erret Egyptus in omni opere suo.* Exo. 4.& 7.& 9.& 11.& 14. *Deus* indurat *cor Pharaonis*. Deut.2.30. Obduravit *deus tuus spiritum eius,& obfirmavit animum eius, vt traderet illum in manum tuam, sicut est hoc tempore.* Iosi.11.20. A Iehova fuit *quòd* obfirmabant *animum suum ad occurrendum bello Israeli, vt internecioni devoveret illas,nec fieret illis gratia sed perderet illas.* 1.Sam.2.25. *Non auscultarunt voci patris sui,* quia Iehova *volebat illos perdere.* 2.Chr.22.7. *Sed* à Deo *fuit* proculcatio *Achazia.* Psal.105.25. Mutavit *animum istorum vt* odio haberent *populũ suum, vt machinarentur contra servos suos.* Rom.1.28.

Tradidit

Tradidit eos *Deus in mentem reprobã.* 2.Thess. 2.11. Mittet *illis deus* efficaciam illusionis, *vt credant mendacio.* Ezec.14.9. *Ipse autem Propheta cùm pellectus fuerit vt eloquatur verbũ:* Ego Iehova pellexero *prophetam ipsum, & extendens manum meam contra ipsum, perdam ipsum è medio populi mei.*

5 Dicta completivè, si nondum completa sunt inchoativè intelligenda. Gen.4.32. *Quũ autem Noah natus esset* 500 *annos, genuit Shemum, Chamum, &* Iaphet*hum, id est, capit gignere.* Gen.11.26. T*herah vixerat septuaginta annis: quùm genuit Abramum, Nachorem, & Aranem.* & 1.Reg.6.2,37. Psal.119.8. *Statuta tua observabo ne derelinquas me, de conatu intelligendum,* vt Phil.3.12. *Nedum vt iam metam apprehenderim, aut iam perfectus sim: sed persequar, experiẽs an quoq; apprehendam: cuius etiam rei causa apprehensus sum à* Ie*su Christo.* ver.15. *Quotquot itaq; perfecti sumus, hoc sentiamus.* Luc.1.6. *Erant autem iusti ambo in conspectu Dei incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus inculpatè.*

6 Leges morales, sub peccato nominatim definito, omnia peccata ejusdẽ generis, caussas eorum, occasiones, irritamenta, & opposi-tas virtutes significant. Sic enim Christus leges morales interpretatur. Matth. 5.2. ad finem

finem vſque. 1.Ioh.3.15. *Qui odit fratrem homicida eſt.*

7. Minæ & promiſſiones cum ſuis conditionibus intelligendæ; illæ fidei & reſipiſcentiæ; hæ, præſertim ſi corporales fuerint, cum exceptione caſtigationis & crucis.

Ezech. 33.14. *Et quùm dixero improbo omninò morieris; ſi reverſus à peccato ſuo exercuerit iudicium & iuſtitiam &c. omninò vivet non morietur.* Apoc.21.8. *Timidis & incredulis, & execrabilibus, & homicidis, & ſcortatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars aſſignata eſt in ſtagno ardenti igni & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* at verſ.6. promiſſionem addit. *Ego ſitienti dabo ex fonte aqua viva gratis.* Ionæ 3.5. *Et proclamavit dicens; adhuc quadraginta dies, deinde Ninive ſubvertetur.* Ex ſequentibus apparet condicionem intelligendam. Ierem.18.9.

His ſimilia exempla ſunt. *Iſa.*38.1. de Ezechia. *Da præcepta familiæ tuæ: nam tu brevi moriturus es, ac non vives.* Subintelligenda conditio voluntatis divinæ. Gen. 20.3. Dominus Abimelecho, quia Abrahami uxorem ad ſe rapuerat, ait: *Ecce tu morieris, propter mulierem quam accepiſti;* excipe niſi reſtituas.

Hinc nata eſt in ſcholis diſtinctio voluntatis ſigni & beneplaciti. Voluntas beneplaciti

citi est, qua quædam absolutè & simplicitèr absque vlla conditione vult, vt mundum creari & regi, mitti filium. Voluntas signi est, qua vult quædam sed propter aliud & cum condicione: & sic dicitur, quòd condicio apposita signum sit, Deum sic velle.

8 Oratio superlativa aut exclusiva de vna persona vsurpata, non excludit alias divinitatis personas, sed creaturas & fictitia numina; quibus verus Deus sive in vna sive pluribus personis opponitur. Ioh. 17.3. *Hæc est autem vita æterna, vt te solum cognoscant esse verum Deum, & quem misisti* Iesum *Christum.* Patrem solum verum Deum appellat, vt falsis omnibus dijs opponat. Rom. 16. 27. *Soli sapienti Deo gloria per Iesum Christum.* 1. Tim. 1. 17. Ioh. 10. 29. *Pater maior est omnibus*; non cæteris personis sed creaturis. Mar. 13. 37. *Solus pater novit diem* Iudicij. Omnia opera Trinitatis ad extra & attributa inclusivè intelligenda sunt.

9 Quando Deus absolutè sive per se consideratur, tres personæ comprehenduntur. quando confertur cum persona Trinitatis, patrem significat. 2. Cor. 13. 13. *Gratia Domini nostri* Iesu *Christi & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis.*

10 Vox

10 Vox generalis specialiter significat & contra, vt *omnis* (inquit August. lib. 6. cont. Iulian. c. 12.) pro *multis* & *multi pro omnibus* vsurpari in scripturis sæpè solent. Gen. 33. 11. *Donauit mihi Deus, & sunt omne.* Ier. 8. 6. *Omnes conversi sunt in cursum suum, id est, plerique.* Mat. 21. 26. *Omnes habent Iohannem quasi Prophetam.* i. *plerique.* Phil. 2. 21. *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Christi.* Deut. 28. 64. *Et disperget te Iehova in omnes populos,* i. *multos.* 1. Reg. 12. 18. *Et omnes Israëlitæ lapidarunt eum,* i. *omnes qui præsentes aderant.* Exod. 9. 6. *Omnia animalia Ægypti mortua sunt.* Ierem. 26. 9. T*um congregatus est omnis populus contra Ieremiam in domo Iehovæ,* i. *omnis impius.* Matth. 4. 23. *Sanans omnem languorem, id est, omnem oblatum.* Ioh. 14. 13. *Quicquid petieritis, patrem in nomine meo, id est, quicquid iuxta verbum.* 1. Cor. 6. 12 *Omnia mihi licent, id est, omnia adiaphora.* Nihil pro parum aut exiguum. Ioh. 18. 20. *Nihil in occulto loquutus sum, id est, parum.* Act. 27. 33. Nullus pro paucis. Ierem. 8. 6. N*ullus est qui agit pœnitentiam mali sui, id est, pauci.* Ioh. 3. 32. *Quod vidit & audivit testatur, & nemo testimonium eius accipit, id est pauci.* 1. Cor. 2. 8. *Quam sapientiam nemo Principum huius seculi cognovit, id est, perpauci.* Semper pro sæpè aut diù. Proverb. 13. 10.

Inter

Inter superbos semper sunt iurgia, id est, sæpè. Luc. 18. 1. *Dixit eis parabolam quòd oporteet ipsos semper orare.* Luc. 24. 53. *Erantq; semper in templo laudantes & benedicentes Deum.* Ioh. 18. 20. *Ego semper domi in Synagoga & in Templo.* Æternum de longo tempore quod rei præsenti conveniat. Gen. 17. 8. *Universa terra Canaan data Abrahamo in possessionem æternam.* Levit. 25. 46. *Si servi & alienigenæ fuerint, opera eorum æternum vtimini.* Deutro. 15. 17. *Si servus fuerit frater tuus Iudæus & noluerit à te discedere: tum accipies subulam & perforabis aurem eius in porta, & serviet tibi in æternum.* 1. Chron. 15. 2. *Levitas elegit deus, vt ministrent sibi vsque in æternum.* Esa. 34. 6. *Et bestiæ possidebunt Idumæam & Bosram vsque in æternum.* Dan. cap. 2. vers. 4. *Rex in æternum vive.* Ierem. cap. 25. 9. *Redigam Iudæam & terras vicinas in stuporem in sibilum & solitudinem perpetuam.* Vbiq; pro passim. Mar. 16. 2. *Illi verò egressi prædicarunt vbiq; Domino cooperante.* Luc. 17. 3. *Deus nunc annunciavit omnibus vbiq; hominibus vt resipiscerent.* [Non] ad speciem restringitur. Psal. 7. 4. *Non est iniquitas in manibus meis, id est, in causa mea contra Saulitas.* Ioh. 17. 13. *Neque parentes eius peccaverunt.* i. *vt hic ob peccata cæcus nasceretur. Misericordiam volo non sacrificium.*

Non

Non pro rarò, vix difficultèr. 1.*Regum*.15.5. *David non declinavit ab vllo eorum quæ præceperat ipsi Dominus, præterquam in re Vriæ*. 1. rarò. *Luc*.2.37. *Ipsa vidua erat, & non decedebat è templo.*

III.

Vocum Grammaticæ & Rhetoricæ proprietates ipsis vocabulis variè consignificant. vt,

Ellepsis significat vel brevitatem vel celeritatem affectuum. *Gene*. 11.4. *Extruamus nobis vrbem & turrim cuius fastigium* [assurgat] *in cælum, vt nobis faciamus nomen. Act*.5. 34. *Sin ex Deo, non poteritis dissolvere*, [ac nescio] *an etiam pugnare cum Deo comperiamini*. Psal.6. *Et tu Domine vsquequo?* Exod.22. 20. *Qui sacrificat dijs alienis vt anathema perditor: præterquam* [qui sacrificat] *Iehovæ*. *Gen*.3.21. *Nunc igitur* [videndum] *ne extendens manum suam accipiat de arbore vitæ*. 1. *Chron*.4.10. *Si benedicendo benedixeris mihi* [faciam hoc vel illud] *Exod*.22.23. *Si afflixeris pupillum* [affligam te.]

Enallage præteriti, qua præteritum ponitur pro futuro, in oraculis Prophetarum certitudinem rei futuræ significat. *Gene*. 10. 3. Mortuus *es propter mulierem*. 1.*morieris*. *Isa*. 9.6. *Puer natus est vobis, & filius datus est vobis*.

bis. Isa. 21. 9. *Cecidit, cecidit Babylon.*

Pleonasmus, qui multiplex

Substantivi in eodem casu iterati, significat I. Vim & Emphasim. Psal. 133. 2. *Sicut unguentum quod descendit in* barbam, barbam *Aaronis.* Luc. cap. 6. vers. 46. *Quid vocatis me* Domine, Domine. II. Multitudinem. Gen. 32. 16. *Dedit in manus servorum suorum* greges, greges, *id est, multos greges.* Ioel. 3. 19. Turbæ, turbæ *in valle concisionis, id est, multa turba.* III. Distributionem. *Ad* portam & portam. 1. Chron. 16. 13. *id est, in singulis portis.* Levit. 17. 3. Vir, vir, i. *singuli.* 2. Chron. 19. 5. *Constitues iudices* in vrbe & vrbe, *id est, singulis.* IIII. Diversitatem & varietatem. Psal. 12. 13. *In* corde & corde *loquuntur,* i. *diversis cordibus.* Prov. 20. 10. Pondus & pondus *abominabilia sunt* Iehovæ.

Substantivi in regimine. I. In singulari emphasim & certitudinem. Exod. 31. 15. *Die septimo* Sabbathum Sabbathi *est.* Mich. 2. 4. *Et lamentabitur* lamentum lamentationis. II. In plurali excellentiam. Psal. 136. 2. Deus deorum, i. *Summus Deus.* Dan. 2. 37. *Rex regum.* Eccles. 1. 2. *Vanitas vanitatum. Canticum canticorum. Servus servorum.*

Adiectivi repetiti, exaggerationem significant. Iere. 24. 3. *Vide ficus* bonas, bonas. Esa.

6.3. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus *deus exercituum.* Exod. 34.6. *Transiens* Iehova *ante faciem eius, inclamavit, Iehova, Iehova Deus fortis.* Ierem. 7.4. *Ne habetote fiduciam vestram in rebus falsis, dicendo, templi Iehovæ, templi Iehovæ, templi Iehovæ ista sunt.* Ierem. 22.29. *O terra, terra, terra, audi verbum Iehovæ.* Ezech. 21.27. *Dices igitur gladius, gladius districtus est ad mactationem extersus.* Proverb. 6.10.

Verbi, significat emphasim aut vehementiam, aut certitudinem, aut celeritatem. Gen. 2.17. *Moriendo morieris.* Isa. 50.2. *An* abbreviando abbreviata *est manus mea.* & 56.3. *Discernendo discrevit Iehova me à populo suo.* Psal. 50.21. *Cogitas me* essendo esse *similem tui.* Psal. 109.10. *Et vagando vagantur filij eius, & mendicant.* Ierem. 12.16. *Erit autem si* discendo dediscerint *vias populi mei &c.* 2. Regum. 8.10. Prov. 27.23. Exod. 13.17. Isa. 6.9. & 55.2. 2. Reg. 5.11. Gen. 46.4. 2. Sam. 15.30. Ierem. 23.39.

Conjunctionis, interdum significat vehementiam. Ezech. 13.9. Propterea, propterea *quòd errare fecerunt populum.* Vnde duplicata conjunctio (secùs quàm Latinè fit) negationem intendit. Exo. 14.11. *An propterea quòd* non non *sepulchra in Ægypto, id est, nulla prorsus.*

sus. Matth.13.14. *Et videndo videbitis, & [οὐ μὴ ἴδητε] non cernetis.*

Sententiæ, I distributionem significat, Ezech.46.21. *Atrium in angulo atrij erat: atrium in angulo atrij erat: atrium in angulo atrij erat, id est, atrium unum in quovis angulo ipsius atrij.* II Emphasim. Exod. 12.50. *Fecerunt Israël sicut præceperat Moses & Aaron sic fecerunt.* Psal.145.18. *Propinquus est* Iehova *omnibus invocantibus eum: omnibus invocantibus eum in veritate.* Psal.124.1. *Nisi Iehova fuisset nobiscum, dicat nunc Israël: nisi* Iehova *fuisset nobiscum.* III. Repetitio sententiæ quæ fit aliis verbis, expositionis est gratia. 2.Regum. cap. 20. vers.3. *Obsecro Iehova, recordare, me iam continenter ambulasse coram te fideliter & corde integro, & quod bonum videtur in oculis tuis fecisse.* Psal.6. vers.9, 10. *Audivit* Iehova *vocem fletus mei, audivit Iehova precationem meam: Iehova orationem meam suscepit.* Esa. cap. 3. vers. 9. *Peccatum suum indicarunt, & non absconderunt.* Ioh. 1.3. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

Tropi omnes ἔμφασιν consignificant, præter delectationem & ornatum, præbentes

etiam fomenta fidei; vt cum Christus ponitur pro christiano, vel pro ecclesia dei. Mat. 25. 34. 1. Cor. 12. *Sicut corpus unum est, & habet multa membra: & omnia membra corporis vnius multa cum sint, vnum tamen sunt corpus: ita & Christus, idest, Ecclesia.* Act. cap. 9. vers. 4. Hic tropus fidelem animum consolatur & fidem alit.

Ironia significat peccati iustam reprehensionem. Iudg. 10. 14. *Dixit autem Iehova ad filios Israel: ite & clamate ad deos vestros, quos elegistis, ipsi salvent vos tempore angustiæ.* Mar. 7. 9. *Et dixit Iesus Pharisæis hypocritis: Sanè benè abrogastis mandatum Dei & traditiones vestras servatis.* 1. Reg. 22. 15. *Quùm ergò ingressus esset ad regem, dixit ei Rex, Michaiah vtrum ituri sumus in bellum &c. qui dixit, ascende & prosperare, scilicet tradet Iehova in manum regis.* & 18. cap. *Cum autem esset meridies, illudebat eis Elias, dicens, clamate altiùs; deus enim est: sed aliquid fortasse contemplatur, aut occupatus est, aut iter facit, nisi fortè dormit, vt sit expergefaciendus.* 1. Cor. 4. 8. *Iam saturati estis, iam ditati estis, absque nobis regnum adepti estis.*

Figuræ dictionis in vocis vel soni repetitione, plerumque emphasim habent. Psal. 66. 7. *Benedicat nobis Deus, deus noster.* Esai. 48. 11.

11. *Propter me, propter me, faciam ne blasphemer.* Ioh.1.51. *Amen, amen, dico vobis.* Psal. 67.6. *Celebrabunt te populi, Deus: celebrabunt te populi omnes.* Psal.135. Singulis versibus hac de causa repetitio.

Interrogatio significat I vehementem affirmationem sive asseverationem. Genes. 4.7. *Nonnè si bene egeris, remissio?* Ios.10.30. *Nonnè hoc scriptum est in libro iustorum?* Ioh. 4.35. *Nonnè vos dicitis adhuc esse quatuor menses ad messem?* Iosu.1.9. Gene.37.13. 1. Regum.cap.20.vers.27. Mar.12.24. Ioh.6.7. II. Negationem. Gene.18.4. *Nunquid difficile erit Domino verbum?* Rom.3.3. *Num eorum incredulitas fidem Dei faciet irritam?* Matth.12.26. *Si Satanas satanam vicit, quomodo stabit regnum eius?* III. Prohibitionem. Psal.79.10. *Adiuva nos Deus, quare dicent Gentes, ubi est Deus eorum?* 2.Sam.2. 22. *Et dixit Abner ad Assahelem: recede à me, quare te percutiam humi?* IIII. Varios affectus, vt admirationem, commiserationem, querelam, reprehensionem. Psal.8.10. *Domine, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Isa.1.21. *Quomodo est facta meretrix Civitas fidelis!* Psal.22. *Deus mi, deus mi quare me dereliquisti?*

Concessio significat negationem & reprehensionem.

hensionem. 2.Cor.cap. 12.vers. 16.*Sed esto, non gravavi vos, sed cùm essem callidus, dolo vos decepi: num per quenquam eorum quos misi ad vos, vos decepi?*

IIII.

Si dissimilarium locorum oppositio, doceatur esse, vel non eiusdem rei, sed nominis tantùm, vel non secundum idem, vel non ad idem, vel non eodem modo, vel non eodem tempore, conciliatio facta est.

Exempla.

Psal. 9.	Isa. 64.
9 *Iudica me Iehova secundum iustitiam meam.*	4 *Sumus vt immundus omnes nos, & sicut panniculus menstruatus omnes iustitiæ nostra.*

Conciliatio.

E scopo & circumstantiis vtriusque loci constat contradictionem hanc non esse ad idem. Ergò distinguo; iustitia alia est causę vel operis, alia personæ: de priore, primus est locus;

cus; de posteriore, locus est posterior.

Matth. 10.	Mar. 6.
10 *Neque peram ad iter, neque binas tunicas, neque soleas, neque baculum.*	8 *Et præcepit iis, vt nihil sumerent ad iter nisi virgam tantùm, non peram, non panem, non æs in zona, sed vt calciarentur sandalijs.*

Conciliatio.

Distingue respectus. Matthæus baculum intelligit, qui oneri sit ferentibus. Marcus talem, qui viatores sustineat ac levet; quali vsus est Iacob. Gen. 32.10. Deinde soleæ apud Matthæum novæ sunt, quæ ad iter studiosè comparantur. Sandalia apud Marcum non nova sunt, sed ea quæ pedibus quotidiè teruntur.

Ex hoc quarto consectario nascuntur multa cautiones in conciliandis locis observanda.

1 Scriptores sacri de rebus & personis præteritis scribentes anticipant, id

eſt, de iis loquuntur juxta morem loci illius & temporis in quo ſcripſerunt. Gene.12.5. *Poſteà refigens, inde ad montana profectus eſt verſus orientem tractum Bethelis.* Locus ſic dictus eſt Moſis temporibus; Abrahami verò non Bethel ſed Luz. Gene. cap.28. verſ. 19. Gene. cap. 13. verſ.1. *Aſcendit Abram ex Ægypto, &c. in meridiem:* non reſpectu Ægypti, ſed loci in quo fuit Moſes. 1. Pet. 3.19. *Chriſtus ſpiritu prædicabat incarceratis.* Dicuntur incarcerati ratione temporis, quo ſcripſit Petrus hanc Epiſtolam, non quo vixit Noë. Pſal.105.15. *Nolite tangere vnctos meos.* Abraham, *I*ſaac, *I*acob dicuntur vncti pro ratione & more temporis quo vixit David. Nam ipſi externa vnctione caruerunt.

2 Allegoriæ juxta ſcopum loci exponendæ. Sic Chryſoſt. ſuper Matth. cap 8. Parabolæ non ſunt ad verbum exponendæ, ne multa ſequantur abſurda. Auguſt. in pſal. 8. In omni allegoria hæc retinenda regula eſt, vt pro ſententia præſentis loci conſideretur quod per ſimilitudinem dicitur.

3 Loci & perſonæ in Scripturis perſæpè ſunt binomines. *Gedeon Ierubaal.* Iudg.6.32. *& Ierubeſheth.* 2.Sam.11.21. *Abimelech.* 1. Sam.21.3. *& Abiathar.* Mar.2.26. *Salomon.* 1. Sam. cap.12. verſ.24. *& Iedidia.* verſ.25.

Zimri

Zimri, 1.Chron.2.6.& *Zubdi*, Iosu.7.1. *Hazaria*, 2.Chron.22.6.& *Achazia*, 1.Chron. 3.11.& *Iehoachaz*, 2.Chron.21.17. *Iohanan*, 1.Chron.3.15.& *Iehoachaz*, 2.Reg.23.30.& *Schallum*, Ier.22.11. *Iehoiachin*, 2.Reg.24.6. & *Iechonias*, 1.Chron.3.16.& *Conja*, Ier.22. 24. *Mephiboscheth*, 2.Sam.4.4.& *Meribbahal*, 1.Chron.8.34. *Abinadab*, 1.Chron.10.2. & *Iiscui*, 1.Sam.14.49. *Eliachim* & *Iachim*, 2. Reg. 23.24. *Ozias* & *Azarias*, 2.Reg.15.1. 2.Chron.26.1. *Hestera*, *Edissa*, Hest.2.7. *Simon*, *Petrus*, Ioh. 1.42.& *Cephas*, & *Barjona*. *Ioses & Barnabas*, Act.4.36. *Saulus* & *Paulus*, Act. 13.6,8. *Matthaeus* & *Levi*. *Hierusalem* & *Iebus*, & *Salem*.

Et nomen quod reuera vnum est, sæpè mutationes & differentias habet: Vt *Salmon*, Ruth.4.21.idem *Salma*, 2.Chron.2.11. *Abigal*, 2.Sam.17.25.idem *Abigail*, 1. Chron. 2.16. *Tiglath-pileser*, 2.Reg.15.19.idem *Tilgath-pilneeser*, 1.Chron.5.6. *Aram*, Matt.1.3. idem *Ram*, 1.Chron.2.9.

Et è contra distinctæ personæ & loci diuersi vnomines sunt, Math.1.11. *Iosias genuit Ieconiam & fratres eius, in transportatione Babylonica*, 12. *Post transportationem Babylonicam Ieconias genuit Salathiel.* Hic quia *Iechonias* & secundam tesseradecadem finiat & ter-

tertiam inchoet, vnus alteri deerit, nisi dicamus duos Iechonias patrem simul & filium fuisse. *Succoth* nomen trium locorum; primus in Aegypto, Exod. 12.37. secundus in tribu Gad, Iosl. 13.27. tertius in tribu Manassis, 1. Reg. 7.46.

4. In supputationibus sacris, propter impietatem principis, vel nomen eius vel numerus annorum, quibus malè administrauit, omittuntur.

1. Sam. 13.1. *Saul duobus regnauit super Israelem.* Subaudi, legitimè, vel, vt inquit Lyra, de Iure: aliâs verò plures annos regnauit, Mat. 1.8. *Ioram genuit Hosiam.* Hîc propter impietatem tres omittuntur Achaziah, Ioas, Amaziah.

5. Datum tempus sumitur vel completè, vel incompletè: eiusque partes intelliguntur vel inclusiuè vel exclusiuè. Vt:

1. Reg. 15.9. *Anno vigesimo Ieroboam regnauit Asa super Iehudam.*

25 *Nadab filius Ieroboā regnare* [cœpit anno secundo] *Asa regis Iudæ: & regnauit* [biennium.]

28 *Baasa morte afficiens eum* [anno tertio Asæ] *regis Iudæ regnauit pro eo.*

Concilia-

Conciliatio.

Nadab qui cœpit regnare anno ſecundo Aſæ, potuit regnare biennium; quamuis Baaſa anno tertio Aſæ ſuccedat, quia anni regum Iſraëlis & Iudæ vltimi non ſunt completi, ſed eorum quidam (vt in hoc loco) vix menſes complectuntur; cæteris poſitis completè.

Matth. 17.	Luc. 9.
1 [Sexto verò poſt die] *aſſumit Ieſus Petrum & Iacobum, & Iohannem fratrem eius, & ſubducit eos in monte ſublimem.*	28 *Factum eſt autem poſt hac verba* [quaſi dies octo] *intercesserunt, quum aſſumptis Petro & Iacob & Iohanne aſcendit in montem.*

Conciliatio.

Matthæus excluſiuè ponit tantùm intermedios dies, qui integri fluxerunt: Lucas extremos etiam dies incluſiuè connumerat.

Tẽporis partes ponuntur aliquãdo incluſiuè, aliquãdo excluſiuè, I. Vt perfectior ſit numerus. Sic Auguſt. q. 47. in Ex. In numero perfectiori ſæpè, quod deeſt vel quod ſupereſt, nõ com-

computatur. Iud. 11.26. *Habitauit Iſraël in Heſbon & Areer trecentos annos.* Hi anni numerandi ſunt ab egreſſu Iſraëlitarum ex AEgypto, hoc modo: Moſæ in diſerto ann. 40. Ioſua an.17.Othonielis an.40.Iud.3.11. Ehud & Samgar an.80.Iud.3.30.Barac an.40. Iud.5.51.Gedeonis an.40.Iud.8.28.Abimelech an.3.Iud.9.22.Tolah an.23. Iud. 10.2. Iair an.22.Iud.10.3.Totum eſt præciſè 305. anni. Hîc ergo anni quinq; non repetuntur fortè quia par hic numerus 300. & computationi & ſermoni eſt aptior. II. Breuitatis gratia,Iud.20.46. *Caſi è Binjamitis* 25000. Hîc 100. non computantur vt apparet v.35. *Iſraëlitæ proſternebant eo die è Binjamine vicies quinquies mille centum viros.*

5. Rex vel externo bello, vel ſenio, vel morbo impeditus proregem filium viuus conſtituit: ideoque computationibus annorum patris & filii ſimul regnãtium, anni regiminis aliquando coniunctim, aliquando ſeparatim numerantur.

2.Reg.1.	2.Reg.3.
17. *Mortuus eſt Achaziah, & regnauit Iehoram pro eo* anno	1 *Iehoram filius Achab regnauit* anno decimo octauo ſecun-

ſecundo Iehorami filii Iehoſaphat *regis Iuda.*

Iehoſaphat.

Cap. 8.16. Anno quinto Iorami filii Achab, *regnare cœpit* Iehoram *filius Iehoſaphat, & octo annis regnauit.*

Conciliatio.

Iehoſaphat anno regni 17. conſtituens regi Achab contra Syros auxilium ferre, Ioram filium proregem deſignat: anno 18. regni ſui & filii ſecundo regnauit *I*oram filius Achab. Poſtea quinto anno huius Ioram filii Achab, Iehoſaphat ſenio confectus, filio ſuo *I*oram regnum confirmat; qui dicitur 8.an. regnaſſe, quatuor viuente adhuc patre & quatuor ſolus iam mortuo patre.

2.Reg.15.

30 *Hoſea filius Ela percuſſit Remaliam ita vt morte afficeret eum & regnauit pro eo,*anno vigeſimo *Iotham filij Vzzia.*

2.Reg.15.

33 *Iotham filius Vzzia natus* 25. *annos erat quùm regnare inciperet, &* ſexdecim annos *regnauit Hierosolimis.*

Conciliatio.

Conciliatio.

Sexdecim annos regnauit solus mortuo patre; regnauit etiam viginti cum patre: quia vice patris leprosi, regni administrationem inijt.

6. Orientales variè distingunt diem artificialem, & in horas æquales duodecim (vulgò planetarias) & quadrantes, ab hora proximè præcedente nominatos. Beroald. Chronol.

	1.			2.			3.			4.		
Orient.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Nostræ.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	1.	2.	3.	4.	5.	6.

Mar. 15. 16.	Ioh. 19.
25 *Erat autem* [hora tertia] *quando crucifixerunt eum.*	14 *Erat autem parasceue pasca*, [hora verò quasi sexta] *tum dicit Iudæis, ecce rex vester.*

Conciliatio.

Oppositio non est ad idem: ergo distingue modos computandi horas diei, tum constabit Christum potuisse crucifigi hora tertia

&

& circa sextam.

7. Numero majori & pleniori minor adnumeratur, Iud.3.11. *Quiescebat terra omnis annis* [quadraginta,] *quum mortuus est Othoniel.* Sub hoc numero comprehenduntur omnes anni à morte Iosuæ ad mortem Othonielis etiam octo anni seruitutis sub Syris. *I*ud.3.30. *Terra quievit* 80.*an.* Hic ab Othonielis morte anni Ehud & Samgar simul cõnumerantur. Ehud enim 80. annis judex esse non potuit; quia tum hi anni plenam hominis ætatem fecerunt. Simile occurrit, *I*ud. 5.31.& 8.28.& 9.22.& 10.2,3.& 11.26. vbi annis 300. includuntur 40. anni moræ in deserto.

8. Filiatio est, vel naturalis vel legalis. Naturalis, fit generatione: Legalis, adoptione; quæ testanda est educatione & enutritione, & successione in regno, Leui ratione, jure redemptionis.

2.Sam.21.	1.Sam.18.
8 *Et accepit Rex quinq; filios Micalæ filiæ Saulis quos* peperat *Hadrieli filio Barzillai Mecolanæo.*	18 *Fuit autem quo tempore daturus erat Merabam filiam Saulis Dauidi, vt ipsa Daretur Hadrieli Mecolonæo in vxorem.*

Con-

Conciliatio.

Naturales sunt filii Merabæ, legales Micalæ, ideoque *parere* tantùm significat educare, alere, nutrire. Sic enim Gen. 50. 23. filii Machiris dicuntur nati super genibus *I*osephi, id est, educati.

Matth. 1.	Luc. 3.
12 *Ieconias genuit Salathiel.*	27 *Salathiel filius Neri.*

Conciliatio.

Salathiel filius Neri naturâ: filius Ieconiæ legaliter respectu successionis in eodem regno. Hoc modo Tzedechias *I*econiæ siue Iehoiachinis frater, 2. Chron. 36. 10. & cognatus, 2. Reg. 24. 27. & filius, 1. Chron. 3. 16. frater generatione, filius iure successionis. Hoc modo conciliantur Matthæus & Lucas in genealogia Christi: alter enim naturalem ordinem sequitur vt Lucas, alter legalem.

V.

Dato prædictis mediis loci genuino sensu, vocis πολυσήμου significatio loco congrua dabitur.

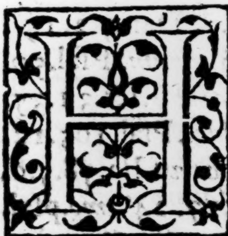
bitur. Hoc modo vau præfixæ seu copulativæ significationes (vt annotavit Brunerus in Gram. Hebr.) pro locorum varietate distinguuntur, significat. 1°. *At.* Isa.9.10. Gen.42. 10. 2°.*quoniam.*Isa.53.11. 3°.*quin.*Isa.9.11. psal.73.4. 4°.*id est.* Isa.9.14. 1.Sam.17.40. 5°. *Idcirco.*Prov.1.18. 6°.*Ita vt.* Psal.18.39. Isa. 24. 20. 7°. *sic etiam.*Isa.10.10. & 51.11. 8°. *Et tamen.* 1.Chron.5.2. Nehem.9.19. 9° *Atqui.*Psa.73.2.& 19.6.10°.*Postea tunc.*Isa. 16.12. Gen.3.5. 11°.*autem.* Isa.1.21. Nehe. 2.9. 12°.*Etiam.*2.Reg.3.8. 13°.*Num.*Isa.37. 11. 14°.*sicut, sic.* Psal.125.2. Dan.7.2. 15°. *Qui, quæ, quod.* Isa.43.8. 16°.*quum.* Psal.50. 17. 17°.*vt.*Isa.49.6.18°.*quamvis.*Ier.31.35. 19°.*inquam.*Isa.55. 1. 20°.*idq́.* Psal.105.12. 21°.*Atq́ ita.*Prov.3.4. 22°. *Et vt.*Isa.58.5.6. 23°.*quoniam, ideò.*Psal.109.17. 24°.*imo.*psal. 109.18. 25°.*nec non.*psal.72.16. 26°.*verùm.* psal.73.23. 27°. *etiamsi.*Iob.19.26. 28°. *aut.* psal.139.7. 29°.*quòd, idq́.*psal.139.14. 30° *&* *verò.*psal.139.17. 31°.*tum.*Neh.12.27. 32°. *simul atq́.* Iere.50.43. 33°.*si sin.*2.Reg.5.17. 34°.*nec.*isa.41.8. 35°.*hoc igitur.* prov.17.33. 36°.*vnà cum.*prov.8.18. 37°.*quòd.*Gen.47.6.

Hoc modo constat [Berech] significare contraria, benedicere & maledicere. Iob.1.5. 1.Reg.21.10.& 11.2,9.

Hinc denique liquet [Huchal] non significare *prophanare*, sed *incipere*. Gene. 4. 26. *I*. Immediatè procedit verbum infinitum, non nomen. II. Inter multas diluvii causas Moses prophanationem cultus Dei non enumerat: quæ tamen præcipuè fuit notanda, si modò in populo Dei obtinuisset.

CAP. VI.

DE ORTHOTOMIA.

Actenus de Interpretatione: sequitur Orthotomia.

Ὀρθοτομία est, qua verbum fit aptum ad ædificandum populum Dei. 2. Tim. 2. 15. *Stude teipsum probatum sistere Deo, operarium qui non erubescat*, [ὀρθοτομοῦντα] *& qui rectè secet sermonem veritatis*. Metaphora fortè ducta est à Levitis, quibus non licebat temerè partiri membra victimarum. Isa. 50. 4. *Dominus Iehova dedit mihi linguam eruditorum, ut sciam tempestivè eloqui defesso verbum*.

Eius partes sunt Διάλυσις, & Applicatio.

Dialysis est, qua locus datus in varias doctrinas

ctrinas, velut tela quædam textoris resolvitur. Act. 18. 28. *Magna contentione Iudæos magis ac magis redarguebat publicè, ostendens per Scripturas Iesum esse Christum illum.*

Dialysis est vel Notatio, vel Collectio.

Notatio est, quando doctrina in dato loco exprimitur. vt, Rom. 3. 9. *Criminati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato.* 10. *Sicut scriptum est, non est iustus ne vnus quidem:* 11. *Non est qui intelligit, non est qui exquirat Deum.* vers. 12. *Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Act. 2. 24. *Quem Deus excitavit solutis doloribus mortis, eò quód impossibile erat eum ab ea retineri.* vers. 25. *David enim dicit de eo, prospiciebam Dominum coram me semper, quoniam est mihi ad dextram ne concutiar.* 26 *Propterea oblectatum est cor meum, & exultavit lingua mea; atque adeò caro mea requiescet in spe.* vers. 27. *Quoniam non derelinques animam meam apud inferos: neque sines sanctum tuum videre corruptionem.*

Collectio est, quùm doctrina non expressa, è textu solidè colligitur. Hoc fit ope novem argumentorum, hoc est, causarum, effectorum, subiectorum, adiunctorum, dissentaneorum, comparatorum, nominum, distributionis, definitionis.

Locus.	Collectio.
Ioh. 10.	A comp. minoris.
34 *Respondit iis Iesus, nonnè scriptum est in lege vestra, Ego dixi, dii estis?*	35 *Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est: & non potest solvi Scriptura.* 36 *Me, quem Pater sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis blasphemare, quia dixi, Dei filius sum.*
1. Cor. 9.	A minore.
9 *Nam in Mosis lege scriptum est, non obligabis os bovi triturienti. Num boves curæ sunt Deo?*	Vers. 4. *Annòn habemus potestatem vescendi & bibendi?*
Gal. 3.	A contrariis.
10 *Nam quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum est e-*	Vers. 9. *Itaque qui ex fide sunt, benedicuntur cum fide-*

nium: Execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ sunt in libro legis, ut faciat ea.

Vers. 11. *Siquidem iustus ex fide vivet.*

Hebr. 8.

8 *Nam incusans eos, inquit, ecce dies venient, dicit Dominus, quùm pangam cum domo Israel & cum domo Iuda fœdus novum.*

li illo Abraham.

Vers. 11. *Nullum apud Deum iustificari per legem manifestum est.*

Ab adjuncto.

Dum novum dicit, antiquavit prius: porrò quod antiquatur ac senescit, propè est ut evanescat.

In colligendis doctrinis præcipuè tenendum exemplum in suo genere habere vim generalis regulæ. Exempla *patrum typi sunt nobis.* 1. Cor. cap. 10. vers. 11. *Et quicquid scriptum est, ad nostram doctrinam est scriptum;* Estque theorema logicum, Genus actu esse in singulis speciebus; & Opticum, generales rerum species cerni prius quàm singulares.

Rom. 9.	A specie.
7 *Neq; quia sunt semen Abrahæ, ideò omnes sunt filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen.*	Vers. 8. *Hoc est, non qui carnis filij, ij filij Dei sunt, sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine.*
10 *Neq; hic solùm, sed Rebecca quùm ex vno concepisset, nempe ex Isaac patre nostro, hæc experta est.*	
Rom. 4.	
18 *Qui Abraham contra spem sub spe credidit, &c.*	23 *Non scriptum est autem propter eum solùm, quod hoc imputatum fuerit ei:*
21 *Ac plenè persuasum habens, eum, quod promiserat, posse etiam facere.*	24 *Sed etiam propter nos, quibus futurum est ut imputetur, us nimirum qui credunt in eum.*
22 *Quapropter etiam hoc imputatum est ei pro iustitia.*	

Illud addo, collectiones debere esse rectas & solidas, id est, è germano scripturæ sensu ductas. Quod si secus fuerit, quidlibet eliciemus è quolibet. Prov. 8. 22. Græca versio septuaginta interpretum est κύριος ἔκτισέ με. i. *Dominum*

nus creavit me. Oratio est sapientiæ, i. Christi de se loquentis. Hinc Arriani colligunt, filium esse creatum, admodum scelerate. At in Hebræo est [*Iehovah kanneni*] id est, possedit me. Possidet autem Pater filium; quia generavit eum ab æterno, & quia Pater in filio est, & Filius in patre. Et sic, Gen. 4. 1. Vbi Adamo natus est filius, dixit, possedi virum à Iehova. Deceptio fortè ex eo nata est, quòd vel inscitia vel malitia ἔκτισε pro ἔκτησε est positum. August. super Psal. 39. vers. eius decimum, hoc modo legit, *obmutui quia tu fecisti me.* Inde arguté colligit, mirum esse eum obtumescere, cui os ad loquendum factum est: quum [me] non sit vel in Hebræo vel Græco. Et super psal. 72. 14. Multa de vsuris disputat, & peccata vsuras esse probat, vbi nihil omninò tale occurrit. Verba enim sunt. *A dolo & violētia liberabit animā eorum, adeò pretiosus est sanguis eorū in oculis eius*

Allegorias quoq; colligere licebit: sunt enim argumenta à similibus ducta, & Paulus his frequenter inter docendū est vsus. 1. Cor. 9. 9. Verum iis vtendum, his positis cautionibus. I. Fiant parcè & sobriè. II. Ne sint longè petitæ, sed rei præsenti congruant. III. Breviter tractandæ. IIII. Adhibendæ ad institutionē vitæ, non ad dogma fidei probandū.

Locus doctrinæ iusta consequentia colle-

ctus αὐτόπιστος est & ἀποδεικτικός. Act. 18. 24. *Iudaeus autem quidam Apollos nomine, Alexandrinus natione, vir eloquens, pervenit Ephesum* [δυνατὸς ὢν] *potens in Scripturis.* 28 *Magna enim contentione Iudaeos magis magisque arguebat publicè,* [ἐπιδεικνὺς] *demonstrans per Scripturas Iesum esse Christum illum.* Hinc sequitur.

Primò, humana testimonia vel philosophorum vel patrum non esse adhibenda. August. super psal. 66. *Si ego dico nemo audiat: si Christus dicit, vae qui non audit.* Idem de unitat. ecclesiae. *Non audiamus, haec dico, haec dicit: sed audiamus, hoc dicit Dominus.* Excipe nisi convincant conscientiam. Paulus hoc modo citavit testimonium Arati. Act. 17. 28. *Per ipsum enim vivimus, movemur, & sumus; sicut & quidam vestratium poëtarũ dixerunt,* [τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν] *nam huius progenies etiam sumus.* 29 *Progenies ergò dei cum simus &c.* Menandri. 1. Cor. 15. 33. *Ne erratẽ: mores bonos commercia corrumpunt prava.* Epimenidis. Tit. 1. 12. *Dixit quidã ex ipsis proprius ipsorũ propheta, Cretenses semper mendaces, malae ferae, ventres pigri.* Atque tum etiam parcè & omisso prophani scriptoris nomine.

Secundò, pauca Scripturae testimonia ad doctrinam probandam esse adhibenda; & quandoque nullis opus esse.

Postremò, Prophetas hoc modo doctrinam tradentes non esse ab aliis Prophetis arguendos, 1. Cor. 14. 32. *Et Spiritus Prophetarum Prophetis subyciuntur.* Postea tamẽ addit, v. 37. *Si quis videtur Propheta esse aut spiritualis, agnoscat quæ scribo vobis esse domini mandata.*

CAP. 7.

DE APPLICATIONIS modis.

Pplicatio est, qua doctrina rectè collecta pro ratione loci, tẽporis, personæ variè accommodatur. Ezech. 34. 16. *Ego pascam gregem meum: & ego faciam ut recubent, dicit Iehoua.* 16. *Pereuntem requiram, & depulsam reducam, fractamq́; obligabo, & ægrotam confirmabo.* Iud. 22. *Alios quidem habito delectu commiseramini.* 23. *Alios verò terrore seruate ex flamma rapientes.*

Fundamentum applicationis est, scire an locus datus sit vel Legalis sententia, vel Euangelica.

uangelica. Nam in prædicando alia est operatio legis, alia Euangelij: lex enim hactenus est efficax, quòd nobis peccati morbum indicat & per accidens exasperat; remedium verò nullum præbet. Euangelium autem sicut docet quid faciendum: ita etiam adiunctam habet efficaciam Spiritus sancti, quo regenerati, vires habemus & credendi Euangelij, & quæ iubet, præstandi. Lex ergo, docendi ordine, prior est; Euangelium posterius.

Legalis sententia est, quæ de iustitia inhærente perfecta, de vita æterna legis operibus data, de peccatis contrariis, deque maledictione ijs debita: vt, Gal. 3. 10. *Quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt: scriptum est enim, execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis vt faciat ea.* Matth. 3. 3, 7. *Progenies viperarum quis vobis præmonstrauit vt fugeretis à futura ira?* 10. *Iam verò securis ad radicem arborum posita est: omnis igitur arbor non ferens fructum bonum, exciditur & in ignem abijcitur.*

Euangelica est, quæ de Christo eiusque beneficiis deque fide bonis operibus fructificante præcipit: vt, Ioh. 3. 16. *Ita Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum dederit, vt quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat*

vi-

vitam æternam.

Hinc sententiæ multæ quæ videantur esse legales, propter Christum non νομικῶς sed Euangelicè intelligendæ. Luc. 11. 28. *Beati qui sermonem dei audiunt & custodiunt illud.* Deutr. 11. 30. *Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultum neq; procul positum: sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo.* Hæc sententia quæ Mosi legalis fuit, Paulo euangelica est. Rom. 10. 8. Psal. 119. 1. *Beati integri via, qui ambulant in lege Iehouæ.* 2. *Beati custodientes testimonia eius ex toto corde quærentes eum.* Ioh. 14. 21. *Qui tenet præcepta mea & seruat ea, is ille est qui diligit me: qui diligit me, diligetur à patre meo, &c.* 23. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum & apud eum veniemus & apud eum manebimus.* Gen. 6. 9. *Noah vir iustus & integer erat in ætatibus suis: secundum deum indesinenter ambulabat Noah.* Gen. 17. 1. *Ego sum Deus fortis, omnipotens, indesinenter ambula coram me & esto integer.*

Applicationis modi, sunt præcipuè septem, pro vario statu hominum & populorum qui septuplex est.

Infideles qui & ignari & indociles.

Hi primò sunt præparandi ad recipiendam doctrinam verbi. 2. Chron. 17. Iehosaphat misit Levitas per ciuitates Iudæ vt populum doceret & ab idolis abduceret.

Hæc præparatio facienda est partim disputando, vt mores & ingenium pertentes, partim arguendo in ijs eximium aliquod peccatum, vt corde cumpuncti & territi, dociles fiant. Act. 17. 17. *Disserebat in Synagoga cum Iudeis & religiosis & in foro quotidie cum quibusvis obviis.* Act. 9. 3, 4. *Quum autem iter faceret, factum est vt appropinquaret Damasco: & repente circumfulsit eum lux. 4. Et quum cecidisset in terram, audiuit vocem dicentem sibi Saul, Saul, quid me persequeris. 5. Dixit autem quis es domine? Dominus autem dixit, Ego sum Iesus quem persequeris: durum est tibi contra stimulos calcitrare.* Act. 16. 27. *Expergefactus autem Commentariensis, quùm videret fores carceris apertas educto gladio erat seipsum interempturus existimans vinctos effugisse. 28. Clamauit autem Paulus voce magna, dicens, ne*

quid feceris tibiipsi mali: omnes enim hic sumus.
29 .*Is vero petito lumine irrupit & tremefactus accidit Paulo & sitæ ad pedes.* 30. *Et productis ipsis foras, ait, domini quid me oportet facere vt seruer?* 31. *At illi dixerunt, Crede in dominum Iesum Christum, & seruaberis tu ac domus tua.* Act.7.22. *Stans autem Paulus in medio Ariopago, viri Athenienses, conspicio vos quasi religiosiores.* 23. *Prateritus enim & contemplans sacra vestra, inveni etiam aram cui inscriptum erat; Ignoto deo: Quem ergo* ignorantes *colitis hunc ego vobis annuncio.* 24. *Deus quum fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, quum sit cœli & terræ, dominus in manufactis templis non habitat.*

Vbi iam spes est dociles eos & paratos esse, doctrina verbi dei generatim communibus quibusdam terminis enuncianda est. Act.17.30. *Temporibus igitur istius ignorantiæ dissimulatis, Deus nunc denunciat omnibus vbiq; hominibus vt resipiscant.* 31. *Eo quòd statuit diem, quo iustè iudicaturus est orbem terrarum,* per eum virum quem definiit, *fide palam omnibus facta, illo à mortuis excitato.*

Hanc si probauerint tum ea distinctè & singillatim est aperienda; sin verò indociles manserint sine spe, relinquendi. Matt.7.6. *Ne date quod sanctum est canibus: ne proijcite margaritas*

garitas vestras coram porcis, ne quando conculcent eas pedibus suis & conversi lacerent vos. Proverb. cap. 9. vers. 8. *Ne corripito derisorem ut non odio prosequatur te.* Act. cap. 19. vers. 8. *Quum autem indurarentur quidam, & parere nollent, male loquentes de via domini apud multitudinem, abscedens ab illis seperauit discipulos.*

II.

Dociles sed ignari.

His tradenda Catechesis, Act. cap. 18. v. 25. *Apollos erat* [κατηχημένος] *initiatus in via domini. Et fervens spiritu loquebatur & docebat diligenter ea quæ sunt domini, sciens tantùm baptisma Iohannis.* vers. 26. *Cœpitq; liberè loqui in Synagoga: quem quum audissent Aquila & Priscilla assumpserunt eum, & exquisitiùs ei exposuerunt viam Dei.* Luc. cap. 1. vers. 4. *Vt agnoscas earum rerum veritatem quarum cognitione imbutus es* [κατηχήθης.]

Catechesis est, doctrina fundamenti religionis Christianæ breuiter viuæ vocis quæstionibus & responsionibus proposita intelligentiæ memoriæque iuvandæ gratiâ.

Ergo

Ergo materia Catechiſmi, eſt fundamentum religionis.

Fundamentum eſt principiorum Chriſtianiſmi ſumma quædam, Hebr. 5. 12. *Vos enim, quos oportuit pro temporis ratione doctores eſſe, rurſum opus eſt doceri* elementa initij eloquiorum *Dei.*

Principium eſt quod directè & immediatè inſeruit & ſaluti hominum & gloriæ Dei; quo etiam negato & euerſo nulla ſalus ſperanda.

Principia ſunt inprimis ſex. Reſipiſcentia, fides, Baptiſmata, id eſt, Sacramenta, Impoſitiò manuum, id eſt miniſterium verbi, per Synechdochen, Reſurrectio, Vltimum iudicium. Hebr. 6. 1, 2, 3.

Forma Catechiſmi eſt, elementa perſpicuè tractare quærendo & reſpondendo, 1. Pet. 3. 21. *Cui nunc correſpondens exemplar Baptiſmi nos quoque ſeruat (non quo carnis ſordes abijciuntur, ſed* [ἐπερώτημα εἰς θεὸν] *ſtipulatio bonæ conſcientiæ.* Act. 8. 37. *Quid prohibet me baptizari? dixit verò Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Reſpondens ille dixit, credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum.* Tertul. lib. de Reſurrect. carnis. *Anima non lavatione, ſed reſponſione purgatur.*

III.

Scientes non humiliati.

In his excitandum est principium Resipiscentiæ, id est, dolor quidam qui est secundum deum. 2.Cor.7.8. *Nam etiamsi tristitia vos affeci per epistolam non me pœnitet etiamsi pœnituerit: video enim epistolam illam tametsi ad tempus, tristitia vos affecisse.* 9. *Nunc gaudeo, non quod tristitia affecti fueritis, sed tristitia affecti fueritis ad resipiscentiam: nam tristitia affecti fuistis secundum deum* [ἐλυπήθητε κατὰ θεόν] *vt nulla in re detrimento sitis affecti per nos.* 10. *Nam qui secundum deum est dolor, is resipiscentiam efficit ad salutem, cuius nunquam pœniteat, at mundi dolor mortem efficit.*

Ad hoc, vtendum ea parte legis, quæ vnum aliquod insigne peccatum in iis arguat. Nam resipiscentia quæ est de vno peccato gignit resipiscentiam omnium. Act.8. 22. *Resipisce igitur ab ista malitia tua & roga deum si forte remittatur tibi* cogitatio *cordis tui.* Act. 2. 25. *Hunc definito consilio & prouidentia dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis* cruci affixum interemistis. Psa. 32.5.

Quod si quis cruce & externis calamitatibus

bus pressus, tantùm habeat dolorem mundi, id est, lugeat, non de peccato quatenus peccatum sed de pœna peccati, non is statim consolandus, sed primo conuertendus est hic dolor in alterum illum qui est secundum deum, quemadmodum in re simili medicorum consilium est. Nam cui, fluente per nares sanguine, vitæ periculum est. Etiam sanguinis missionem in brachio vel alibi pro re nata fieri iubent, vt sanguini è naribus erumpenti remoram injiciant, vt iam expirantem salvum reddant.

Obduratis vrgenda lex & maledictio legis interminanda, vna cum difficultate liberationis, vsque dum pungantur corde, Matth. cap. 3. vers. 7. *Quumq; vidisset multos ex Pharisæis & Sadducæis venientes ad baptismum suum, dixit iis, Progenies viperarum, quis vobis præmonstrauit vt fugeretis ab ira futura.* & 19. 16. *Magister bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam, &c.* 17. *Ipse vero dixit ei, &c. Si vis autem ad vitam ingredi serva mandata.* Matth. cap. 23. vers. 13. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam clauditis regnū cœlorum coram hominibus: vos enim nō introitis, neq; introeūtes sinitis introire, &c.* 33. *Serpentes, progenies viperarum, quomodo effugere possitis iudicium gehennæ.*

 Vbi

Vbi apparet initium compunctionis, euangelio statim solandi.

IIII.

Humiliati.

Hîc magnopere considerandum, an humiliatio sit plena & solida, vel inchoata & leuior; ne citius quàm par est, singularis persona aut populus consolationem recipiens, postea magis obdurescat, more ferri, quod coniectũ in fornacem durissimum euadit, vbi deferbuerit.

Cum iis qui ex parte humilianter, processus talis esto. Lex proponatur, sed ita prudenter temperata cum euangelio, vt peccatis suis & iudicij diuini meditatione territi, simul etiam eodem tempore consolationem ex euangelio recipiant, Act.8.20. *Petrus autem dixit ei, Argentum tuum tecum pereat, qui donum dei existimas pecuniis acquiri.* 21. *Non est tibi pars neq́; sors in hoc negotio: cor enim tuum non est rectum in dei conspectu.* 22. *Resipisce igitur ab ista tua malitia & roga deum, si forte remittatur tibi cogitatio cordis tui.* 23. *Video enim te in felle amarissimo & nexu iniustitiæ positum.* Gen.3.9. *Inclamavit autem Iehoua deus Adamum,*

damum, & dixit ei vbi es? 11. Dixit vero deus quis indicauit tibi nudum esse te? an de fructu illius arboris, de quo interdixeram tibi ne comedas ex eo, comederis? 13. Tum dixit Iehoua deus mulieri, quid hoc est quod fecisti? Dixit autem mulier, Serpens iste seduxit me & comedi. 15. Præterea inimicitiam ponam inter te & mulierem hanc, similiterq́ inter semen tuum & semen huius, hoc conteret tibi caput: tu autem conteres huic calcaneum. 2. Sam. 12. *Nathan à Deo missus proposita parabola, Dauidem ad facti sui conscientiam revocat ac resipiscenti veniam pronunciat.*

Plenè humiliatis doctrina fidei & resipiscentiæ, & consolationes euangelicæ promulgandæ. Luc. 4. 18. *Spiritus domini super me propterea quòd vnxit me vt euangelizem pauperibus: misit me vt sanem contritos corde, vt prædicem captiuis dimissionem & cæcis visus recuperationem & confractos emittam in libertatem.* Act. 2. 37. *His autem auditis compuncti sunt corde & dixerunt ad Petrum & reliquos Apostolos, quid faciemus viri fratres? 38. Petrus autem ait ad eos; Resipiscite & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum.* Matth. 9. 13. *Non veni vt vocarem iustos sed peccatores ad resipiscentiam.*

V.

Credentes.

His proponenda, I. Euangelium de iustificatione, sanctificatione, & perseuerantia. II. Lex sine maledictione, qua doceantur nouæ obedientiæ fructus resipiscentiæ conuenientes edere. Rom. 8. 1. *Nulla est condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu*. 1. Tim. 1. 9. *Iusto non est lex posita.* Exemplum sit epistola Pauli ad Romanos. III. Maledictio legis vtcunq; non in personam quæ iusta est & sancta apud deum, tamen aduersus personæ peccata quæ remanent vrgenda est: & sicut pater ferreas virgas servis destinatas, filiis sæpè ob oculos ponit, vt terreatur; ita in fidelibus maledictionis meditatio creberrimè excitanda est, ne misericordia dei ad licentiam abvtantur, & vt pleniùs humilientur. Ex parte enim sanctificatio est: vt ergo aboleantur reliquiæ peccati, à meditatione legis & sensu peccati semper ordiendum est, & in Euangelio desiniendum.

VI.

Lapsi.

Lapsi sunt qui à statu gratiæ ex parte deficiunt.

Lapsus

Lapſus eſt, vel fidei, vel morum.

Lapſus fidei eſt vel in notitia doctrinæ Evangelicæ, vel in apprehenſione Chriſti.

Lapſus notitiæ, eſt defectio ad errorem ſiue leuiorem ſiue fundamentalem.

Defectionem facientibus doctrina errori contraria demonſtrativè inculcanda eſt cum doctrina reſipiſcentiæ, affectu fraterno. Exemplum eſto Epiſtola Pauli ad Galatas. 2. Tim.2.25.*Cum lenitate erudientem*[τοὺς ἀντιδιατιθεμένους] *eos qui contrariò animo ſunt affecti: ecquando det iis deus vt reſipiſcentes agnoſcant veritatem.*

Lapſus qui eſt in apprehenſione Chriſti, eſt deſperatio.

Deſperatis reſtituendis adhibenda ſunt: Exploratio & Remedium.

Exploratio eſt vel cauſæ tentationis, vel ſtatus.

Exploratio cauſæ commodè fit priuata confeſſione, Iam. 5. 17. *Confitemini alii aliis offenſas, & orate alii pro aliis vt ſanemini.* Sed ne ex confeſſione carnificina quædam fiat, his ea cautionibus circumſcribenda eſt. I. Debet eſſe libera non coacta; quia ex ea ſalus non pendet. II. Non omnium peccatorum eſſe debet, ſed eorum tantùm quæ conſcienti-

am premunt, è quibus nisi reuelentur, gravius immineat periculum. III. Pastoribus præcipuè fiat; ita tamen vt sciamus aliis in ecclesia fidelibus tutò fieri posse.

Exploratio status est, qua disquiritur an sint sub lege vel sub gratia.

Hoc vt liquido appareat, adhibitis quæstionibus primò eliciendum, an habeant displicentiam sui, quòd deum offenderint, id est, odium peccati quatenus peccatum est; quod fundamentum est resipiscentiæ ad salutem: Secundò, an habeant vel sentiant in corde desiderium reconciliationis cum deo, quod viuæ fidei principium est.

Exploratione facta, Remedium dandum est ex Euangelio, quod duplex. Primò crebrius inculcandæ Meditationes Euangelicæ: Vt, I. Peccatum esse remissibile. II. Promissiones indefinitas esse & neminem excludere. III. Velle credere esse credere, Psal. 145.19. Reuel. 21.6. IIII. Peccatum non tollere gratiam, sed illustrare. V. Cuncta dei opera esse in mediis contrariis. Secundò, rogandi sunt vt in ipso tentationis paroxysmo excitent sopitam fidem, & certò statuant sibi remissa peccata, atque precando vel seperatim vel cum aliis, contra sensum carnis & contra spem humanam luctentur strenuè:

nuè: atque ista vt faciant, & fortius vrgendi Iud. 7. 18
& nolentes penè cogendi sunt. Psal. 13. ver. Es. 43.
1. *Ex profunditatibus inclamavi te Iehoua.* vers. 2. *Domine ausculta voci meæ: sint aures tuæ intentæ ad vocem deprecationum mearum.* Psal. 77. vers. 2. *Vox mea ad Deum, quum exclamo, vox mea ad Deum, vt aurem aduertat ad me.* vers. 3. *Tempore angustiæ meæ Dominum requiro.* Rom. cap. 4. vers. 18. *Qui Abraham contra spē sub spe credidit, vt fieret pater multarum gentium.*

Atque vt hæc remedia vim habeant, Ministerialis illa potestas ligandi & soluendi ad præscriptum verbi vsurpanda est. 2. Sam. 12. vers. 13. *Tum dixit Dauid Nathani, peccaui Iehoua: quapropter dixit Nathan Dauidi, etiam Iehoua transtulit peccatum tuum: non es moriturus.* 2. Corinth. cap. 5. vers. 20. *Itaq; nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos: oramus Christi nomine reconciliemini deo.* Et si fortè Melancholia mentem turbauerit, medicinæ auxilium priuatim petendum.

Lapsus morum est, quùm quis fidelis ad actuale peccatum in vita deficit. Vt, Ebrietas Noë, adulterium Dauidis, Abnegatio Petri, &c.

Lapsis hoc modo, quia gratia rema-

nens quoad vim & habitum, ad tempus amitti poteſt quoad internum ſenſum & actum, proponenda lex Euangelio temperata: quia noui peccati actus, requirit novum actum & fidei & reſipiſcentiæ. Iſa. 1. 1, 2, 3, 4. *Ah gens peccatrix, populus graviſſimus iniquitate, ſemen maleficentiſſimum, filii corruptores: dereliquerunt Iehouam, contemptim irritauerunt ſanctum Iſraëlis, abalienantes ſeſe auerterunt retrorſum.* v. 16. *Lauate vos, purificate vos, amouete malignitatem actionum veſtrarum ex aduerſo oculorum meorum, &c.* v. 18. *Venite iam, & diſceptemus, inquit Iehoua: ſi fuerint peccata veſtra velut dibapha, tanquam nix exalbeſcent: ſi rubra fuerint velut coccineum, ſimilia lana erunt.*

VII.

Mixtus populus.

Mixtus populus ſunt Eccleſiarum noſtrarũ cætus. His doctrina quævis proponi poteſt ſiue legalis, ſiue Euangelica; ſi limitatio doctrinæ & circumſcriptio ad eas perſonas fiat, quibus conuenit. Ioh. cap. 7. v. 37. *Vltimo autem die illo magno feſti ſtetit Ieſus & clamavit*

dicens

dicens, non, [quiſque ſed] *ſi quis ſitit, veniat ad me & bibat.* Et Prophetarum in concionando hic mos fuit, improbis judicia & interitum denunciare; reſipiſcentibus liberationem in Chriſto promittere. Α᾽πορία. Si in publico cætu deſperet, quis cæteris obfirmatis, quid agendum eſt? Λύσις. Obfirmati legem audiant circumſcriptam limitibus perſonarum & vitiorum; & Evangelii vocem audiat afflicta conſcientia ſibi ſpeciatim applicatam.

CAP. VII.

DE SPECIEBVS *applicationis.*

APplicatio eſt vel Νοετικὴ, vel πρακτικὴ.

Noetica, quæ mentem reſpicit: eſtq́ue vel Διδασκαλία, vel Ἔλεγχος. 2.Tim.3.16. *Tota Scriptura divinitùs eſt inſpirata & utilis* [πρὸς διδασκαλίαν] *ad doctrinam,* [πρὸς ἔλεγχον] *ad redargutionem,* [πρὸς ἐπανόρθωσιν] *ad correctionem,* [πρὸς παιδείαν] *ad inſtitutionem quæ eſt in iuſtitia.* ver. 17. *Ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum*

num perfectè instructus.

Διδασκαλία est, qua doctrina adhibetur ad informandam mentem ad rectum iudicium de rebus credendis.

Ἔλεγχος est, quo doctrina adhibetur ad reformandam mentem ab errore.

*I*n confutationibus quæ publicè pro concione fiunt, vtendum his cautionibus. I. Τὸ κεινόμενον, sive status tractandæ quæstionis certò teneatur. II. Errores tantùm arguantur ij, qui turbant ecclesiam, in qua vivimus; cæteris planè omissis, qui vel demortui jacent vel externi sunt; nisi ex iis periculum immineat. Matth. cap. 16. *Cavete à fermento Pharisæorum & Saducæorum.* Mar. cap. 9. *Videte & cavete à fermento Herodis.* Apoc. 2. Pergamenses moventur de Nicolaïtis, quibus eorum nonnulli assentiebantur. III. Si error extra fundamentum fidei sit, confutatio non solùm debet esse Christiana, vt semper, sed etiã amica & placida & fraterna dissentio.

Applicatio practica est, quæ vitam & mores respicit; estque παιδεία, & ἐπανόρθωσις.

Παιδεία est, qua doctrina adhibetur ad informandum hominem ad benè vivendum in œconomia, politia, ecclesia. Hujus loci sunt Consolatio, & Exhortatio. Rom. 15. 3.

Ἐπανόρθωσις est, qua doctrina adhibetur ad reformandam

reformandam vitam ab impietate & injustitia. Hujus loci est Admonitio. Hæc facienda est, primò generalitèr, omissis circumstantiis personarum. 2. Sam. cap. 12. *Nathan Davidem ad peccati sui cognitionem adducit ope generalis parabolæ.* Act. cap. 19. vers. 25. *Spectatis & auditis Paulum non solùm Ephesinam, sed propè totius Asiæ multam turbam persuadēdo avertisse,* (quòd dicat deos illos nō esse qui manibus fiant.) 34. *Tum scriba, quùm repressisset turbam, dixit, viri Ephesii, &c. Adduxistis homines istos, neq; sacrilegos,* neq; contumeliosos *in deam vestram.* Posteà si prior nō valeat, specialius vrgenda. 1. Tim. 5. 20. *Eos qui peccant coram omnibus argue, vt & cæteri timeāt.* Verū semper, in ipso odio peccati, eluceat in verbis amor personæ: seq; ipsum Minister in reprehensione (si possit) includat, vt mitior ea sit & mollior. Dan. 4. 16. *Tum Daniel &c: Domine mi, somnium hoc eveniat osoribus tuis, & interpretatio eius iuimicis tuis.* 17. *Arbor illa quam vidisti &c. tu es.* Gal. 2. 15. *Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores.* 1. Cor. 9. 6. *Hæc autem fratres, figura quadam transtuli ad meipsum, & Apollo propter vos: vt in nobis discatis, supra id quod scriptum est non sapere.*

Atque

Atque hæ quatuor applicationis ſpecies in quavis Scripturæ ſententia occurrunt. Exemplum autem apponam illud, quod poſuit

Illyricus libr. de ratione cognoſcendi *S*. litteras. Tract. 1.

Matth. cap. 10. verſ. 20. *Ne metuatis vobis ab iјs qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed metuite magis illum, qui poteſt & corpus & animam perdere in Gehennam. Nonne duo paſſerculi minuto aſſe veneunt? & vnus ex illis non cadet in terram ſine patre veſtro? veſtri verò etiam pili capitis omnes numerati ſunt. Ne igitur metuatis, vos pluris eſtis quàm multi paſſerculi.*

Hinc facile eſt, multiplicem doctrinam eruere; partim de confeſſione fidei; partim de providentia.

Διδασκαλία. I. Neceſſarium eſſe vt veritatem cognitam quoties eſt opus, publicè profiteamur. II. Confeſſionem etiam cum fortunarum & capitis periculo faciendam. III. Præ Chriſto eiuſq; veritate vitam noſtrã contemni debere. IIII. Quibus Chriſtum, eiuſq; veritatem negare timor non eſt, paratas eſſe æternas pænas & anima & corpore

pore luendas. V. Vt rectè confessionem faciamus, Deum nobis regendis intentum esse. V I. Prouidentiam Dei non solum esse generalem, sed etiam specialem, quæ minimas quasq; res nostras, etiam pilos capitis, officiosè curet.

Ἔλεγχος. I. Errant, qui existimant satis esse si fidem, rectamque de religione sententiam corde amplectantur, atque ita conscientiam suam vni Deo probent: intereà apud homines liberum esse quidvis concedere aut affirmare, prout loci temporis & personarum conditio fert, præsertim vbi imminere videtur vitæ discrimen. I I. Errant Epicurei, negantes diuinam prouidentiam; quia putant Dei maiestate indignum res humanas curare. I I I. Errant Stoici, qui putant omnia fato regi. *IIII.* Errant, qui casum & fortunam constituunt, citra vllam prouidentiæ diuinæ sapientem ordinationem. V Errant Pelagiani, plus iusto humanis viribus tribuentes, perinde acsi in hominum manu esset positum, fidem pro arbitrio amplecti, in eadem perseuerare eandem intrepidè confiteri ad finem vsque. V I. Errant, qui plus nituntur externis rebus & caducis opibus, quàm diuinę potentiæ ac bonitati.

Παιδεία. *I.* Pro virili nitendum, vt verum Dei

Dei timorem ob oculos habeas; quia jam audis vnum Deum timendum præ omnibus hominibus. II. Discendum talem rerum humanarum contemptum, vt semper cupias iis relictis migrare hinc, & cum Christo conjungi in cælis. III. Consideratio providentiæ specialis facit, vt Dei inspectoris præsentiam cogites, auxilium implores, juvari quoq; te in omnibus persuasum habeas; denique non esse vllum periculum tam formidandum, à quo non possit & velit eripere, quando est opportunum.

Ἐπανόρθωσις. I. Corrigunt hæc verba Christi illorum negligentiam, qui precibus non obsecrant Deum pro syncera dilectione, qua inflammati non detrectēt vitam propter nomen eius profundere. II. Taxatur hominum quoq; segnities, qui Dei providentiam, in rebus omnibus se exerentem, non agnoscunt & contemplantur. II. Arguuntur qui Deo non agunt gratias, quòd dignatur nos nostraque omnia providentia gubernare & tueri. *III.* Arguuntur, qui bonis Dei creaturis abutuntur, quando earum omnium curam esse Domino in confesso est.

Hoc modo quivis Scripturæ locus tractandus: ita tamen vt non omnes expromantur

doctrinæ ad populum, ſed illæ tantum, quæ noſtris temporibus,& præſenti Eccleſię condicioni aptè accommodentur. Et non ſolum ſelectæ eſſe debent, ſed etiam paucæ; ne auditores obruantur multitudine.

CAP. VIII.

De Reminiſcentia in concionando.

Q Vià receptum eſt, vt memoritèr coram populo dicant Concionatores, de Reminiſcentia hîc aliquid attexendum.

Artificioſa memoria quę conſtat locis & imaginibus facillimè abſq; labore docebit memoriæ mandare conciones: ſed ea probanda non eſt. *I.* Animatio imaginis, quæ clavis eſt memoriæ, impia eſt: quia requirit cogitationes abſurdas, inſolentes, prodigioſas, easq; inprimis, quæ praviſſimos carnis affectus exacuunt & incendunt. *II.* Ingenium & memoriam obtundit, quia triplicem memoriam requirit pro vna; primam locorum; alteram imaginum; tertiam rei narrandæ.

Conſilium

Consilium ergò haud invtile est, si concionaturus dati textus singulas doctrinas, doctrinarum singulas probationes & applicationes, applicationum illustrationes, eorumq; omnium seriem mente diligenter consignet ope dispositionis, vel axiomaticæ, vel syllogisticæ, vel methodicæ; nihil interim solicitus de verbis, quæ provisam rem (vt inquit ille) non invita sequentur.

Multa incommoda habet illorum studium, qui scriptas conciones verbatim ediscunt. *I.* magnum laborem postulat. *II.* Qui in vno verbo impingit timidus, & concionem turbat & memoriam confundit. *III.* Pronunciatio, actio & affectuum sancti motus impediuntur; quia mens in hoc vnum tota incumbit, ne memoria oneri jam succumbens labascat.

CAP. IX

HVcvsq; de Apparatu concionis : sequitur promulgatio.

In promulgatione duo requiruntur, occultatio humanæ sapientiæ, & demonstratio spiritus.

Occultanda est humana sapientia, siue fuerit in materia concionis, siue in ornatu verborum

rum; quia prædicatio verbi, est testimonium Dei, & professio scientiæ Christi, non humanæ peritiæ: deinde, quia auditores non debent fidem suam tribuere donis hominum, sed potentiæ verbi Dei. 1. Cor. cap. 2. vers. 1. *Ego quùm venirem ad vos, fratres, non veni cum eminentia facundiæ aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Dei.* vers. 2. *Non enim decreveram quicquam scire inter vos nisi Iesum Christum, eumq́; crucifixum.* vers. 5. *Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei.*

Si quis existimet hoc modo barbariem in pulpita invehi; sciendum est, posse, imò debere ministrum privatim, artibus, philosophia, & varia lectione vti liberrimè, dum est in formanda concione: publicè verò hæc omnia populum celare debet, & ne tantillum ostentare quidē. Artis etiam est celare artem.

Demonstratio spiritus est, quùm minister verbi inter concionandum ita se gerit, vt non tam eum, quàm spiritum dei in eo, & per eum loqui, omnes etiam idiotæ & infideles iudicent. 1. Cor. 2. 4. *Neq; oratio mea & prædicatio mea versata est in persuasorijs humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione Spiritus & potentiæ.* & 14. 24. *Si omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis quispiam, aut idiota,*

 arguitur

arguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. verſ. 25. *Et ita occulta cordis eius manifeſta fiunt, atq́ ita procidens in faciem, adorabit* Deum,*renuncians Deum verè in vobis eſſe.* & cap. 4. verſ. 19. *Veniam brevi ad vos &c. & cognoſcam non verba illorum qui inflati ſunt, ſed virtutem.* verſ. 20. *Non enim in verbis eſt regnum Dei, ſed in virtute.* Mich. cap. 3. verſ. 8. *Ego repletus ſum virtute à ſpiritu Iehova, iudicioq́ & potentia, ad indicandum Iacobo defectionem ipſius, & Iſraeli peccatum ipſius.* Hæc vivum & actuoſum miniſterium facit. Luc. cap. 11. verſ. 27. *Factum eſt autem, quùm hæc diceret, attollens vocem quædam mulier è turba, dixit ei, beatus vterus qui te portavit, & vbera quæ ſuccyſti.*

Hæc demonſtratio eſt, vel in Sermone vel Geſtu.

Sermo debet eſſe Spiritualis & Gratioſus.

Sermo ſpiritualis eſt is, quem docet ſpiritus ſanctus. 1. Cor. cap. 2. verſ. 13. *Quæ loquimur, non ſermonibus quos docet humana ſapientia, ſed quos docet Spiritus ſanctus, ſpiritualia cum ijs quæ ſpiritualia ſunt coniungentes.* Eſt autem oratio & ſimplex & perſpicua, tum intelligentiæ populi, tum maieſtati ſpiritus exprimendæ conveniens. Act. cap. 17. verſ.

vers. 2. *Paulus per tria Sabbatha disseruit cum ijs è Scripturis.* vers. 3. *Aperiens* [διανοίγων] *&* *ab oculos ponens, opportuisse Christum pati & resurgere à mortuis.* Gal. cap. 3. vers. 1. *Amentes Galatæ quis &c. quibus ob oculos Iesus Christus prius fuerat depictus, inter vos crucifixus.* & 2. Cor. cap. 4. vers. 2. *Sed abdicavimus turpitudinis latebras, non cum calliditate incedentes, neq; falsantes sermonem Dei, sed declaratione veritatis commendantes nosipsos apud omnem conscientiam hominum, in conspectu Dei.* vers. 3. *Quòd si tectum est Evangelium nostrum, ijs qui pereunt tectum est.* vers. 4. *In quibus deus huius seculi excæcavit mentes,* nempe in *infidelibus, ne irradiet eos &c.*

Quocirca concioni non intermiscenda vocabula artium, neque Græcæ & Latinæ phrases & argutiæ. I. Interturbant mentes auditorum, vt antecedentia cum consequentibus aptare non possint. II. Rerum quæ dicuntur intelligentiam impedit peregrina vox. III. Mentem à proposito ad aliud abstrahit.

Hic quoque fabularum narratio & verba quæque prophana & ridicula omittentenda.

Sermo gratiosus est, in quo exprimitur gratia cordis. Luc. cap. 4. vers. 22. *Et omnes*

teſtimonium ei dabunt, & mirabuntur ſuper ſermonibus plenis gratia, qui procedebant ex ore ipſius. Ioh. cap. 7. verſ. 46. *Reſponderunt miniſtri, nunquam ita loquutus eſt homo, vt iſte homo.*

Gratia eſt vel Perſonæ, vel Miniſterij.

Gratia perſonæ, eſt ſanctitas cordis & inculpata vita; quæ, vtcunque non eſt de eſſentia Miniſtri, eſt tamen maximè neceſſaria. I. Quia doctrina verbi & intellectu, & praxi difficilis eſt; idcircò miniſter quod docet, exemplo ſuo velut typo exprimere debet. 1. Pet. cap. 5. verſ. 3. *Neque vt dominantes cleris, ſed vt qui ſitis* [τύποι] *exemplaria gregis.* & 1. Tim. cap. 4. verſ. 12. *Eſto exemplar fidelium in ſermone, in converſatione.* II. Qui pius non eſt, vtcunque Scripturarum teneat intelligentiam: tamen interiorem ſenſum & experientiam verbi corde non percipit. Pſal. 25. verſ. 8. *Bonus & rectus Iehova eſt: idcircò docet peccatores viam ſuam.* verſ. 9. *Facit vt incedant manſueti in iure, & docet manſuetos viam ſuam.* Amos. cap. 3. verſ. 7. *Non enim facit Dominus Iehova quicquam, niſi quùm revelaverit ſecretum ſuum ſervis ſuis Prophetis.* Gen. cap. 18. verſ. 17. *Dixit autem Iehova, occultemnè ego ab Abrahamo*

quod

quod sum facturus. vers. 18. *Quùm Abraham prorsus futurus sit gentis magnæ ac potentis pater &c.* vers. 19. *Nam agnovi eum, vt quùm præceperit filijs suis & familiæ suæ post se, etiam observent viam Iehovæ exercendo iustitiam & ius.* *III.* Apud Deum execrandum est, coniungi sermonem pium cum vita impia. Psal. 50. vers. 16, 17. *Improbo autem dicit Deus, quid tua vt enarres decreta mea, & assumas fœdus meum in ore tuo, cùm tu oderis disciplinam.* Insolens est, videre aberrantem viæ ducem, & medicum aliorum, ipsum interim vlceribus scatentem, vt inquit Nazian. *IIII.* Arcanum est ecclesiasticum; *debere Ministrum studiosè occultare infirmitates ne prodeant.* Nam imperitus non ministeriũ, sed ministri personam aspicit. Herodes audivit Ioh. Baptistam libentèr; non quia minister bonus, sed quia vir bonus. Marc. 6. 20. Rectè Nazian. in versibus. *Qui sana docet, & turpitèr vivit, vna manu porrigit, quod altera rapit.* V. Minister, qui est impius vel apertè vel clàm, non est dignus qui stet ante faciem sanctissimi & omnipotentis Dei. Ierem. cap. 15. vers. 19. *Idcircò sic ait Iehova, si converteris, prout convertam te,* coram me stabis. Isa. 6. 6. *Sed advolavit ad me vnus ex istis Seraphim, habens in manum prunam, quam forci-*

 pibus

pibus sumpserat ab altari. vers. 7. *Admoviq́; ori meo, dicens, Ecce hoc attigit labia tua: iam amovetur iniquitas tua, & peccatum tuum expiatur.* vers. 8. *Deinde audivi vocem Domini dicentis, quem missurus sum? & quis iturus est nobis? cui dixi, En ego, mitte me.* Levit. cap. 10. vers. 3. *Tum dixit Moses Aaroni, illud est quod loquutus est Iehova dicendo, in propinquis meis sanctificabor, & ante conspectum totius populi glorificabor.* Et hinc est, quòd impiis ministris tremenda iudicia Dei maneant. 1. Sam. 2. 17. *Sic erat peccatum istorum puerorum magnum valdè in conspectu Iehovæ; quia spernebant homines munus Iehovæ, &c.* vers. 25. *Non auscultarunt voci patris sui, quia volebat Iehova eos perdere.*

Sanctitatis præcipuè partes sunt. I. Bona conscientia. 2. Cor. cap. 1. vers. 12. *Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod cum simplicitate & synceritate Dei, non cum sapientia carnali, sed cum gratia Dei, versati sumus in mundo.* 1. Timoth. cap. 1. vers. 19. *Retinens fidem & bonam conscientiam: qua expulsa, nonnulli naufragium fidei fecerunt.* Act. cap. 24. vers. 16. *Intereà verò ipse me exerceo, ad conscientiam habendam sine offendiculo apud Deum & apud homi-*

homines ſemper. Hæc ſi deeſt, os loquentis clauſum eſt. Iſa. cap. 56. *Speculatores iſti cæci quotquot ſunt non agnoſcunt: quotquot ſunt canes ſunt muti, non poſſunt latrare: tempori ſeruiunt: iacent, amant dormitionem.* *II.* Senſus interior doctrinæ tradendæ. Lignum flammæ capax non deflagrat niſi admoto igni: & ipſe prior debet piè affectus eſſe, qui vult pios affectus ciere in aliis. Ergo quales motus concio requirit, tales concionator in animo ſuo privatim excitabit, vt eoſdem in auditoribus auendat. *III.* Timor Dei, quo, veneratione diuinæ maieſtatis percitus, ſobriè & moderatè loquitur. IV. Amor populi, quo ſe illorum cupere ſalutem oſtendit. 1. Theſſ. 2. 7. *Sed fuimus placidi in medio veſtri, vt ſi nutrix foueat ſuos fœtus.* V. *Miniſter quoque σεμνὸς eſſe debet, id eſt, propter conſtantiam, integritatem, grauitatem, veracitatem, reuerendus, quique reuerentiam aliis præſtare ſciat, vel priuatim, vel publicè, prout audientium ſingulorum perſonis congruit.* *VI.* Σώφρων, id eſt, temperans, qui affectus vehementiores intus coërcet, & externos mores ac geſtus moderatos habet & ſimplices, quibus dignitas & authoritas conciliantur & conſeruantur. Ergo nec φιλάργυρος eſſe debet nec πάροινος,

 id

id est, sectator vini, nec litigator, nec percussor, nec iracundus: & qui iuniores sunt, exerceant se ad pietatem, & iuveniles cupiditates fugiant, 1. Tim. 4. 7. 14.

Ministerij gratia est. I. Διδακτικὸν εἶν. 1. Tim. 3. 2. Atque Pauli mens est non tantùm decorum esse & laudandum si adsit hoc donum, sed etiam ita necessarium esse, vt non possit deesse. Hoc nomine Nazianzenus Episcopatum recusauit: & Theophilactus in hunc locum, hoc docendi officium omnium præcipuè vt insit Episcopis necessarium esse dicit. In concilio Niceno, Miletio, hoc pœnæ loco impositũ fuit, tenere nomen Ministri, sed non prædicare euangeliũ. II. Authoritas, qua velut magni Iehouę legatus loquitur. Tit. 2. 19. *Hæc loquere & exhortare & argue cum omni imperio.* 1. Pet. 4. 11. *Si quis loquitur, loquatur vt eloquia Dei.* III. Zelus, quo cupidissimus gloria Dei, decretum electionis de salute hominum ministerio suo complere & exequi conatur. Iob 32. 18. *Plenus sum sermonibus, coarctat me spiritus ventris mei.* 19. *Ecce, venter meus, vt vinum cui non aperitur.* Psal. 45. 1. *Ebullit cor meum verbum bonũ.* 2. Tim. 2. 25. *Erudientem eos, &c. ecquando det ijs deus vt resipiscentes agnoscant veritatem.* Col. 1. 28, 29. *Admonentes quemvis &c. vt quemvis sistamus perfe-*

perfectum in Christo Iesu.

Gestus est,vel in actione vocis vel corporis.

Vox debet ita esse alta,vt omnes audiant. Isa. 58. 1. *Exclama guttere, ne cohibeto: tanquam buccinam extolle vocem tuam.* Ioh. 7. 37. *Vltimo die illo magno festi stetit Iesus & clamavit.* Act. 2. 14. *Stans autem Petrus cum vndecim sustulit vocem suam & loquutus est.*

In doctrina moderatior esse debet, in exhortatione ardentior & concitatior.

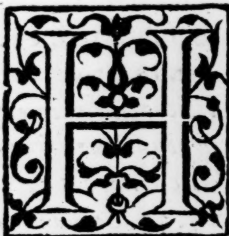
In gestu corporis sit ea grauitas,quæ Dei legatum adornet. Convenit ergo, vt, erecto & quiescente trunco corporis, reliquæ partes,vt brachium,manus,frons, oculi tales habeant motus, qui pios affectus animi exprimant & quasi eloquantur. Oculi & manus eleuatio fiduciam significat. 2. Chron. 6. 13. *Fecerat Salomon suggestum æneum, posueratq́; ipsum in medio atrij, &c. substitit igitur in eo & flexus in genua coram tota congregatione Israëlis, expandit manus suas versus cœlum: 14. ac dixit, Iehoua Deus, &c.* Act. 7. 55. *Stephanus quùm esset plenus Spiritu sancto, intentis in cœlum oculis, vidit gloriam Dei, &c.* Oculorum depressio dolorem & anxietatem. Luc. 18. 13. *Publicanus autem procul stans nolebat vel oculos in cœlum attollere, sed percutiebat pectus su-*

suum, dicens, Deus placator mihi peccatori.

De gestu præceptiones tradi aliæ non possunt: tantùm, grauissimorum in hoc genere Ministrorum exemplum, regulæ vicem obtineat.

CAP. X.

DE CONCEPTIONE *precum.*

Actenus de prædicatione verbi: sequitur conceptio precum: quæ est secunda pars prophetiæ, qua minister vox est populi in inuocando Deum. Luc. cap. 11. vers. 1. *Dixit ei quidam è discipulis, domine doce nos precari prout & Iohannes docuit discipulos suos.* 1. Sam. 14. 24.

Hic consideranda:

I. Materia, primò defectus & peccata populi; dein-

deinde gratiæ dei & beneficia quibus eget. 1. Tim. 2. 1. *Adhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes &c. pro quibusvis hominibus: 2. Pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis.* Tertul. apolog. *Precantes sumus omnes pro omnibus imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, probum populum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Cæsaris vota sunt.* Et, *oramus pro Imperatoribus, pro ministris eorum ac potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis.* Hanc materiem oratio dominica reducit ad sex capita quæ sunt, gloria dei, regnum, obedientia, conservatio vitæ, remissio peccatorum, corroboratio spiritus.

II. Forma: I. Vox vna, eaq; solius ministri, populo interim silente, assensumq; ad finem præbente per Amen. Act. 4. 24. *Qui quum hæc audissent concorditer sustulerunt vocem ad deum, dixeruntq; &c.* Nehem. 8. 7. *Deinde bene ac dixit Hezra Iehoua deo maximo: cui respondentes totus populus, Amen, Amen.* 1. Corinth. 14 16. *Si benedixeris spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo dicturus est Amen, ad tuam gratiarum actionem?* Iustin. apolog. ad Antoninum. Secunda, *vbi ille* [προεστως] *preces & gratiarum*

actionem

actionem absoluit populus, qui adest omnis, fausta approbatione acclamat, dicens, Amen. Athanas. apolog. ad Constantium Imper. Euseb. lib. 7. cap. 8. Hieron. procem. 2°. in Galat. II. Vox intellecta, 1. Corinth. cap. 14. vers. 15. *Precabor spiritu, precabor etiam intelligentia: psallam spiritu sed psallam etiam intelligentia.*

III. Vox continuata non concisa & rupta; vt battologia vitetur. Matth. 6. 7.

IIII. Partes, quæ sunt tres; Consideratio, Ordinatio, Prolatio.

Consideratio, qua idonea materies formandis precibus disquiritur.

Ordinatio, qua inventa materies in animo, certo ordine consignatur.

Prolatio, qua iuxta ordinem publicè enunciatur ad populi ædificationem.

Laus Trin-vni Deo.

SACRÆ ET VNICAE RATIONIS CONCIONANDI ORDO & ſumma.

I. *Contextum è Canonicis Scripturis explanatè legere.*

II. *Perlecti ſenſum & intelligentiam dare per Scripturam ipſam.*

III. *E germano ſenſu locos doctrinæ paucos & vtiles colligere.*

IIII. *Doctrinas ritè collectas, ſi donum adſit, applicare ad vitam*

&

& mores hominum, ſermone ſimplici & aperto.

SVMMA SVMMAE.

Vnum Chriſtum per Chriſtum ad Chriſti laudem prædicato.

F I N I S.

